

TERÖRİZM: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Dr. Atilla YAYLA

TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ

I — BAZI TERÖRİZM TANIMLARI

Terörizm tanımlarını incelemeye, terörizmin kelime anlamı üzerinde durarak ve ansiklopedik bilgilere göz atarak başlayabiliriz. Terör (terror-terrorizm) kelimesi Lâtince'den gelmektedir. Kelime anlamı "korkudan titreme" veya "titremeye sebep olma"dır¹. Fransızca Petit Robert sözlüğünün kelimeye "bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku" anlamını verdiği belirtilmektedir².

Terör kelimesinin, bugünkü anlamında, ilk defa Fransa'da, Fransız Devrimi'nden sonra kullanıldığında herkes hemfikirdir. Devrimden sonra 1793 Mart'ından 1794 Temmuz'una kadar süren dönem "terör rejimi" veya "terör dönemi" (reign of terror- regime de la terreur) olarak adlandırılmıştır³.

Literatürde terör kelimesi bazen şiddet (violence), siyasal şiddet (political violence), hattâ anarşi (anarchy) kelimeleriyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Türkçe'de ise "tedhişçilik" ve "yıldırımcılık" aynı anlama gelmektedir⁴. Ancak Türkiye'de yıllarca teröre karşılık olarak sadece "anarşi" kelimesi kullanılmış, son yıllarda bu kelime terkedilerek terör denilmeye başlamıştır. Halk dilinde teröristlere verilen ad ise uzun süre "anarşit" olarak kalmıştır!

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nin "terrorism" maddesini yazan J.B.S. Hardman, terörizmi, "önceden belirlenmiş hedefleri elde etmek için şiddet kullanan, şiddete başvuran bir grubun veya partinin kullandığı me-

¹ Paul Wilkinson, *Political Terrorism*, New York: Macmillan, 1974, s. 9.

² Ruşen Keleş - Artun Ünsal, *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara: S.B.F. Yayını, 1982, s. 2

³ Walter Laqueur, *Terrorism*, Boston: Little Brown and Company, 1977, s. 6.

⁴ Şükrü Alpaslan, *Hukuk ve Kriminoloji Açısından Tedhişçilik*, İstanbul: Teknik Yayınlar, Venüs Ofset Matbaacılık, s. 4.

tot" şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca bu şiddetin, şiddet kullanımıyla oluşan terörist saldırıların, böyle bir grubun amaçlarını elde etmesine engel olan, müdahale eden kişilere, kurumlara veya otorite temsilcilerine yöneltildiğini belirtmektedir^{4a}.

W.T. Mallison ile S.V. Mallison ise terörü şöyle tanımlamaktadır: "Sosyal veya siyasal amaçları elde etmek için aşırı ölçülere varan şiddet kullanma veya şiddet tehdidi"⁵. Bu tanım bir öncekine yeni boyutlar eklemektedir. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nde "önceden belirlenmiş hedefler" ifadesiyle anlatılan ve terör yoluyla ulaşılmak istenen amaçların sosyal veya siyasal nitelikte olduğu söylenmektedir. Ayrıca sadece fiili şiddetle yetinilmemekte, şiddet kullanma tehdidi de kapsamına dahil edilerek, kavramın kapladığı alan genişletilmektedir. Ancak, şiddetin "aşırı" ölçüde kullanılması ifadesi esnek yorumlara, dolayısıyla tartışmalara açık görünmektedir. Ayrıca sosyal hedeflerin de tanıma sokulması, bu konuda özel bir açıklama da yapılmamış olmasından ötürü, muhtevasını çok genişleterek Mallison'ların tanımını muğlaştırmaktadır.

Konuyla ilgili başka bir çalışmada, terörizm, "bir politik hedefi elde etmek için gayri meşru olarak şiddet kullanma" biçiminde tanımlanarak, bu tanıma, terör olaylarını gerçekleştirenler, teröristlerin amaçları ve onları etkileyen güdü (motivasyon)lerle ilgili eklemelerin yapılabileceği belirtilmektedir⁶. Tanımdaki en dikkat çekici nokta, "meşru - gayri meşru olarak şiddet kullanma" ayırımıdır. Terörizmde kullanılan şiddet "gayri meşru" şiddet olarak vasıflandırılmaktadır. Böyle bir ayırım çok geniş tartışmaları gündeme getirecek niteliktedir. Çünkü, hangi şiddetin meşru, hangisinin gayri meşru kabul edileceğini belirlemede kullanılacak, geniş çevrelerce benimsenecek, sağlıklı kıstaslar bulmak kolay değildir. Bu yolun izlenmesi, ayrıca "meşru terör", "gayri meşru terör" gibi bir ayırımı da gündeme getirebilir.

Aynı kaynakta değişik bir tanım daha yapılmaktadır. Bu kez kavramın boyutları daha da genişletilerek, ileride üzerinde duracağımız "devlet terörü"de terimin kapsamına alınmaktadır. Buna göre terörizm:

"a) Devlet (yönetim - hükümet) dışı siyasal amaçlı (saikli) şiddet kullanımıdır.

^{4a} Encyclopaedia of the Social Sciences, Vol. XIV, s. 575.

⁵ W.T. Mallison - S.V. Mallison, "The Concept of Public Purpose Terror in International Law: Doctrines and Sanctions to Reduce the Destruction of Human and Material Values", *International Terrorism and Political Crimes*, ed. Cherif Bassioni, Springfield Charles Thomas, 1975, s. 67.

⁶ Janet Mackey (ed.), *Terrorism - Political Self Determination: A Tragic Marriage We Could Help Decouple* (prepared for the 9th Annual Human Rights Conference), A World Without War Council - Midwest Publication, s. 8.

b) Devlet tarafından göz yumulan, fakat gayri meşru olan şiddet kullanımınıdır.

c) Herhangi bir şiddet kullanma tehdidi”⁷.

Yonah Alexander’a göre terörizm “gerçek veya hayali hedefleri ele geçirmek üzere geniş bir korku iklimi oluşturmak amacıyla organize bir grubun şiddet kullanması”dır⁸. İngiliz tarihçi-yazar Paul Johnson ise, “terörizm her çeşit siyasi eyleme karşı bilinçli ve soğukkanlı şiddet gösterisi, şiddet kullanımınıdır” diyerek, teröristlerin şiddeti siyasi sürecin yerine ikame ettiklerini belirtmektedir⁹. Johnson’a göre siyasi sürecin yerine kullanılmasından ötürü terörizm genellikle despotik rejimler kurmaya yöneliktir.

Thomas P. Thornton da terörü, “normal sayılmayacak metodlarla siyasal davranışları etkilemeyi amaçlayan sembolik hareketler” olarak tanımlamaktadır¹⁰. Bu tanımdaki “normal sayılmayacak metodlar” ifadesiyle nelerin kastedildiği açık değildir. Yazar terörün amacının siyasal davranışları etkilemek olduğunu ve terör hareketlerinin sembolik nitelikte bulunduğunu kaydetmektedir. “Sembolik” vasfı doğru olmakla beraber, son yıllardaki terör eylemlerinin bu niteliği çok aşan noktalara ulaştığını belirtmek gereklidir. Bu yüzden ki terörizm sık sık “şiddet derecesi düşük savaş” biçiminde tasvir edilmektedir.

Buraya kadar aktardığımız yabancı kaynaklı tanımlar yanında yerli yazar-bilim adamları da terörizmin çeşitli şekillerde tanımını yapmışlardır. Terörizm hakkında çok sayıda makalesi bulunan Sulhi Dönmezer’e göre, terörizm, “...şiddetin, sosyal, ulusal, ırki, dinsel fesat çıkarıcı ve diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışma, savaş tahrik etmek üzere plânlı ve hukuk dışı olarak kullanılmasıdır...”¹¹. Toplumbilimci Mevlüt Bozdemir ise, “terör, insanları yıldırımak, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit eylemidir”¹² demektedir.

⁷ Mackey, a.g.e., s. 2.

⁸ Yonah Alexander, “Introduction”, *International Terrorism: National, Regional and Global Perspectives*, ed. Yonah Alexander, New York: Praeger Publisher, 1979, s. XI.

⁹ Paul Johnson, “The Seven Deadly Sins of Terrorism”, *International Terrorism: Challenge and Response*, ed. Benjamin Netanyahu, Jerusalem: The Jonathan Institute, 1980, s. 15.

¹⁰ Thomas P. Thornton, “Terror as a Weapon of Political Agitation”, *Internal War: Problems and Approaches*, ed. Harry Eckstein, New York: The Free Press, 1964, s. 73.

¹¹ Sulhi Dönmezer, “Her Yönüyle Tedhiş”, *Son Havadis*, 10.11.1977.

¹² Mevlüt Bozdemir, “Terör(mü) ve Terörizm(mi?)”, *S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllığı*, C. VI (1981), Ankara, 1982, s. 526.

Terörizm hakkında Türkiye'deki pek az akademik çalışmalardan biri olan "Türkiye'de Terör ve Şiddet" adlı eserin sahibi Doğu Ergil, "terörizm, kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemlerine verilen addır" demektedir¹³. Yazar bunun yanında bir de "terör süreci"nden söz ederek; "şiddet eylemi ya da tehdidine karşı doğan duygusal tepkiye ve bunların (şiddet ve ona karşı olan tepkinin) toplumsal etkilerine" terör süreci denildiğini belirtmektedir¹⁴. Ceza hukukçusu Köksal Bayraktar'ın tanımıysa şöyledir: "...tedhiş, toplumda belirli bir iktidara ya da siyasal amaca baskı, korku, yığınlık yaratarak erişmek için sürekli şiddet hareketlerinin kullanılmasıdır"¹⁵.

Yerli kaynaklardaki en ayrıntılı tanım Şükrü Alpaslan tarafından yapılmıştır. Alpaslan doktrindeki tanımların ayrıntılı bir incelemesini yapmak için kavramı iki önemli unsur grubuna ayırarak ele almaktadır. Birinci unsur grubunu "saik - amaç - maksat" ikincisini ise "araç" unsuru olarak niteleyerek işe başlamaktadır¹⁶. Yazar daha sonra bu bağlamda özellikle ceza hukuku karinelerini kullanarak doktrindeki ve uluslararası metinlerdeki tanımları, yaklaşımları tahlil edip bir "sentez tanım"a ulaşmaktadır. Alpaslan'ın sentez tanımı şöyledir: "Toplumun mevcut düzenine karşı olup bunu kısmen veya tamamen değiştirerek savunulan herhangi bir başka görüşe uygun düzeni kurmak isteyen; bu istekle kişilerde korku, panik ve ümitsizlik duyguları oluşturarak devlete ve sağladığı düzene olan güveni sarsmayı, böylece sosyal disiplini bozmayı, giderek toplumun tüm tepki gösterici güçlerini felce uğratmayı amaçlayan; bunun için, kullandığı amacın niteliği gereği 'siyasî şiddet' olarak kabul edilen şiddeti canlı ve cansız herşeye karşı, ayrıca şiddet tehdidi şeklinde de kullanan kişi veya toplulukların eylemleri tedhişçiliktir"¹⁷.

II — TERÖRİZMİN ÖZELLİKLERİ VE BAZI YANLIŞ KANAATLER

Bütün bu tanımları aktardıktan sonra, sanıyoruz terör - terörizmin ne olduğu konusu biraz olsun aydınlığa kavuşmuştur. Görüldüğü üzere çeşitli yazarlarca değişik terör tanımları yapılmaktadır. Ne var ki terörizm gibi geniş ve kompleks bir vakıayı bir tanımın sınırları içine sığdırmak güç görünmektedir. Nitekim Laqueur'e göre tarih boyunca karşılaşılmış bütün terör çeşitlerini kapsayacak bir terör tanımı yapmak imkânsızdır¹⁸. Biz de büyük ölçüde bu görüşe katılıyoruz. Söz gelimi Fransız Devrimi'n-

¹³ Doğu Ergil, *Türkiye'de Terör ve Şiddet*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980, s. 1.

¹⁴ Ergil, a.g.e., s. 1.

¹⁵ Köksal Bayraktar, *Siyasal Suç*, İstanbul: İ.H. Hukuk Fakültesi, 1982, s. 159.

¹⁶ Alpaslan, a.g.e., s. 4.

¹⁷ Alpaslan, a.g.e., s. 21.

¹⁸ Laqueur, a.g.e., s. 7.

den sonraki terör ile son yıllarda uluslararası terörizm deyimiyle anlatılan terörü aynı tanıma sığdırmamız zordur.

Terörizmin tanımı konusunda bir fikir edindikten sonra, şimdi, terörizmin mahiyetini ele alıp, bazı yanlış yorumlara işaret etmek istiyoruz. Zaman zaman terörizmin başlı başına bir doktrin veya ideoloji olduğu yolunda yorumlar yapılır. Bu isabetli bir değerlendirme değildir; terörizm, çok genel anlamda, bir hareket tarzı, bir metottur. Sulhi Dönmezer bu konuda "tedhişçilik bir doktrin değildir; fakat bir eylem tarzıdır. Bir nevi strateji, amaca götürmek üzere kullanılan bir tür araçtır"¹⁹ demektedir. Bir başka yazarın bu konudaki görüşü şöyledir: "Ancak terörizm ne bir konvansiyonel savaş şekli, ne adi bir suç, ne de kitle iletişim araçlarına yarayan gelişigüzel bir deliliktir. Terörizmi farklı kılan en önemli özelliği, onun belirli politik amaçlara erişmek için kullandığı kendine mahsus stratejisidir"²⁰.

Terörizm bir ideoloji, bir doktrin, hatta sistematik bir fikir değildir. Terörizm bir yöntem, taktik, strateji, bir bakıma da bir savaş biçimidir. Robert Kupperman bu son noktaya özellikle işaret etmekte; terörizmin çeşitli şekillerde düşünülmesinin ilgi çekici olabileceğini, fakat bir savaş biçimi olarak düşünülmesinin daha doğru ve yararlı olacağını belirterek, terörizmle klâsik askeri stratejilerin esaslarının birbirine uyduğunu söylemektedir²¹.

Jay Mallin terörizmle askerî faaliyetler arasındaki kıyaslamayı daha ileri götürerek savaşla terörizm arasında benzerlikler kurmaktadır. Mallin'e göre terörizm temelde bir psikolojik savaş biçimidir. Yazar bu görüşüne bir örnekle açıklık kazandırmaktadır. 1972 Münih Olimpiyatları'nda Filistinli teröristlerin, kaldıkları yeri basarak İsraili sporcuları rehlin almasının İsrail'e askeri bakımdan bir zarar vermediğini, fakat bu eylemin teröristlere adlarıyla davalarını bütün dünyaya duyurma ve dünyanın dört bir yanına dağılmış taraftarlarına moral verme fırsatı sağladığını, böylece çok önemli bir psikolojik fonksiyonu yerine getirdiğini bildirmektedir²².

Yazara göre, "savaş silâhlı mücadeledir ve silâhlı mücadele askerî kuvvetlerin yetkisindedir; terörizm de silâhlı mücadele olduğu için askerî

¹⁹ Sulhi Dönmezer, "Tedhişçilik Üzerine", *Devir*, n. 6 (11 Aralık 1972), s. 20.

²⁰ İsmet Karacan, "Terörizm ve Yapısı", *Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Kaçakçılığı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984, s. 196.

²¹ Robert H. Kupperman - Darrell M. Trent, *Terrorism Threat - Reality - Response*, California: Hoover Institution Press, 1980, s. 39.

²² Jay Mallin, "Terrorism As a Military Weapon", *International Terrorism in The Contemporary World*, ed. Marius H. Livingston vd., London: Greenwood Press, 1978, s. 391.

gerçeğe içindedir"²³. Dolayısıyla üniforma giymemesine rağmen terörist de bir nevi askerdir. Doğrudan doğruya silâhlı mücadele içindedir. Silâhları tabanca, tüfek, bomba ve patlayıcı maddeler, mücadele alanı genellikle şehir caddeleri, hedefleri modern toplumun kolay elde edilebilir noktalarıdır.

Hem yaygın hem yanlış bir başka kanaat terörizmin sırf belirli ideolojilerde veya siyasi görüşlerde yeri bulunan bir yöntem olarak algılanması veya takdim edilmesidir. Özellikle son senelerdeki terörist hareketlerin genellikle sol hüviyetli olmasından dolayı terörizmin sadece Marksizm-Leninizm'in metodu olduğu söylenmektedir. Oysa, terörizm yalnızca belli bir ideolojiye veya gruba has değildir. Bir metod olarak sağ hem sol ideolojilere bağlı gruplar tarafından kullanılabilir²⁴. Uygulamada da durumun böyle olduğunu terörizmin tarihine kısa bir bakış bize göstermektedir.

Ele aldığımız bütün tanımlarda ortak olan temel nokta terörizmin şiddet kullanmayı ihtiva etmesidir. Bununla beraber terörizmin özündeki şiddet ceza hukuku ve kriminolojinin konusu olan şiddetten farklı niteliklere sahiptir. Esasen, modern terörizmin yeni bir fenomen olmasına karşılık, şiddetin insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi vardır. İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana, tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde şiddet var olmuştur. Günlük hayatta da sürekli şiddet olgusuyla karşılaşılmaktadır. Basit ihtilâflardan yüzyıllar süren kan davalarına, yeraltı dünyasının çeteleri arasındaki vuruşmalara, "namus" cinayetlerine ve nihayet sınırlı-topyekûn savaflara kadar, şiddet her yerde her zaman yaşanan bir realitedir. Ancak olağan-adi şiddetle terörizm içindeki şiddet arasında bazı farklar vardır. Bu farkları vurgulamak için literatürde genellikle siyasi şiddet (political violence) deyimi kullanılmakta, şiddetin siyasi niteliği öne çıkarılmaktadır.

Adi şiddette maksat genel olarak şiddetin yöneldiği varlığa zarar vermek, onu hasara uğratmak, tahrip veya imha etmektir. Bu durumda şiddet kişisel, kişiyi doğrudan doğruya ilgilendiren, şiddeti kullananın bizzat peşinde olduğu amaçlar uğruna kullanır ve amaca erişildiği anda sona erer²⁵. Amaç bakımından ele alındığında terörizmdeki şiddette durum değişiktir. Terörizmde şiddet, şiddet kullananların kişisel menfaatlerinden veya ihtilâflarından kaynaklanan motivasyonlarından doğmaz. Daha doğrusu kişisel güdülerin etkisi olsa dahi ideolojik yorumlarla perdelenir.

²³ Malin, a.g.m., s. 390-1.

²⁴ Laqueur, a.g.e., s. 135.

²⁵ Laqueur, a.g.e., s. 222.

Ama hiç bir zaman kendi başına bir amaç teşkil etmeyeceği gibi, tek başına kullananın nihâi hedefine varmasını sağlamaya da yeterli değildir.

Adi şiddetle "terörist şiddet" arasındaki farkı açık biçimde ortaya koyan David Fromkin de alelâde bir cinayetle terörist cinayet eylemlerini kıyaslayarak farklılığı belirtmektedir. Fromkin'e göre alelâde bir katil, öldürmeye yöneldiği bir kişiyi onun ölmesini istediğinden dolayı öldürür. Oysaki, bir terörist, insanları onların ölü veya sağ olması bir mesele teşkil etmese de öldürür. Terörist için cinayet amaç değil araçtır. Terörist cinayetleriyle amaçlarına erişebileceği bir yolu açmak ister. Peş peşe işleyeceği birçok cinayetle "zalim" polis baskısını kışkırtacağına, giderek eylemlerinin ve eylemlere karşı doğan tepkilerin etkisiyle yönetimi devirecek hareketlerin, örgütlerin doğacağına inanır. Görünüm itibariyle her iki durumda da eylem aynıdır: Cinayet. Ancak amaçlar farklıdır ve bu eylemlerin her biri şiddetin stratejisinde farklı bir rol oynar²⁶.

Adi şiddetle terördeki şiddet ve nihayet, sırf şiddet olarak düşünüldüğünde, bizzat terör arasındaki fark çok önemlidir. Şiddet terörün bir alt unsuru niteliğindedir; her çeşit terörde şiddet veya şiddet tehdidi kullanılır. Yani terörde şiddet unsuru mutlaka vardır. Şiddetsiz terör olamaz, ancak terörle aynı araçları ve taktikleri kullansa dahi şiddetin hiç bir türü kendi başına terör teşkil etmez²⁷.

Diğer taraftan askerî faaliyetteki şiddet unsuru da bazı bakımlardan terörizmdeki şiddetten farklıdır. İlk olarak, askerî hareketlerle terörün sonul hedefleri birbirinden ayrıdır. Askerî eylemlerde mutlak fiziksel sonuçlar hedeflenir, tesislerin, silâhların, insanların imhası gibi. Buna karşılık terör faaliyetinde psikolojik sonuçlar fiziki hedeflerden çok daha önemlidir. Bazı eylem tiplerinde nadiren bu öncelik sırası değişse de genel kural bozulmaz. Ayrıca askerî faaliyetlerdeki, söz gelimi savaştaki şiddet geniş kapsamlı, sürekli, bilinen beklenen türdendir. Halbuki terörist şiddet kesik kesiktir, fasılalarla belirir, savaştakinin tam tersine, bilinmeyen, beklenmeyen hedeflere vurur. Ayrıca savaşta şiddeti kullanan taraflar belirli kurallara ve savaş sözleşmelerine uyarken; terörist bütün kuralları ve sözleşmeleri reddeder²⁸. Terörist için kuralları kabul etmek, daha başlangıçta düşmana teslim olmak demektir.

Terörizm genellikle beyinsiz (mindless), akılsız (senseless), akıl dışı (irrational), kör (blind) şiddet olarak tasvir edilir. Ancak, çok az sayıdaki

²⁶ David Fromkin, "The Strategy of Terrorism", *Foreign Affairs*, July 1975, s. 693.

²⁷ John M. Collins, "Definitional Aspects", *Political Terrorism and Energy*, ed. Yonah Alexander ve Charles K. Ebinger, Praeger Publishers, 1982, s. 1.

²⁸ Paul Wilkinson, *Terrorism and The Liberal State*, London: Macmillan Press, 1979, s. 53.

gerçek çılgını bir kenara bırakırsak, terörizmin nadiren akılsız ve kör bir şiddet olduğunu görürüz. Terörizmin bir teorisi vardır ve bu teori her zaman değilse bile zaman zaman işler. Bu teoriyi kavrayabilmek için ilk önce terörizmin bir nihâi amacın aracı olduğu, kendi başına bir son olmadığı anlaşılmalıdır²⁹. Teröristler normal insanın ölçülerine göre bazen sebepsizce ve anlamsızca insan öldürüyormuş gibi görünebilirler. Ancak cinayetlerinin kendi açılarından önemli anlamları vardır. Ayrıca birçok kişiyi öldürmelerine rağmen teorik olarak teröristlerin amacı kitle katliamı değildir. Teröristler daha çok kitlelerin kendilerini seyretmesini, dinlemesini, böylece eylemlerinden etkilenmesini isterler³⁰. Dolayısıyla terörizmdeki şiddet rastgele ve akılsız değil, bilinçli ve belirli amaçlara yönelik hesaplı bir şiddettir.

²⁹ Brian Jenkins, "International Terrorism: A Balance Sheet", *Survival*, July-August 1975, s. 158.

³⁰ Jenkins, a.g.m., s. 158.

TERÖRİZMİN TARİHÇESİ

I — TARİHTEKİ İLK TERÖR HAREKETLERİ

Siyasal hedeflere ulaşmak için şiddet kullanma anlamında ele alındığında terör tarih kadar eskidir¹. Ne var ki terörizm hakkındaki bilgimiz o kadar geriye gitmemektedir. Haklarında bilgi ve belge toplanabilen ilk terörist gruplar hakkında en geriye uzanan bilgiyi Walter Laqueur vermektedir. Laqueur'e göre tarihin ilk terörist gruplarından biri M.Ö. 73-66 yıllarında yaşayan "Sicarii"lerdir. Dinî hüviyetli bu örgütün üyeleri düşmanlarına gündüz, kalabalık yerlerde habersizce ve arkadan saldırmışlardır. Başlıca silâhları, elbiselerinin altında sakladıkları, gruba da adını veren, "sica" denilen kısa kılıçlardır. Örgüt militanları, düşmanlarını işlek yerlerde öldürerek kalabalığa karışıp kaybolmaktaydılar. Romalılara karşı mücadele eden Sicariiler Herodian rahiplerinin manastırlarını tahrip etmiş, borçların geri alınmasını önlemek için tefecilerin senetlerini ve devlet arşivlerini ortadan kaldırmış, buğday ambarlarını yakmış ve Kudüs'ün su kanallarını yıkmışlardır².

Laqueur'ün kaydettiği ikinci en eski terörist grup, Sicariilerden yaklaşık bin sene sonra yine Ortadoğu'da ortaya çıkan ve yine dinî kökenli olan "Haşşaşın"lardır. Hasan bin Sabbah'ın kurucusu ve önderi olduğu bu örgüt, 11-13. asırlarda bölgedeki Selçuklu İmparatorluğu hakimiyetine karşı savaşmıştır. İslâmın İsmailiye mezhebine bağlı bu örgütle çağdaş terör örgütleri arasında önemli benzerlikler vardır. Bugünkü terör örgütleri gibi çok güçlü düşmanlarıyla yüz yüze savaşamayacağını anlayan Hasan bin Sabbah, iyi örgütlenmiş, gizli, disiplinli bir küçük grubun yürüteceği uzun vadeli bir terör kampanyasıyla amacına ulaşmak istemiştir. Efsanelere geçecek biçimde elemanlarını uyuşturucu maddeler kullanarak kendisine bağlayan Sabbah, düzenli askerî birlikleri savaş meydanına sürmek yerine, müritlerini önde gelen düşmanlarını öldürecek fedailer olarak göndermiş³, bu liderlerin öldürülmesiyle doğacak otorite boşluklarından yararlanmayı düşünmüştür.

II — ÇAĞDAŞ TERÖRİZMİN ÖNCÜSÜ: JAKOBEN TERÖR

Sicarii ve Haşşaşınlar'ın ardından, daha sonraki dönemlerde de dünyanın değişik yerlerinde terörist hareketler ortaya çıkmıştır. Ancak terö-

¹ Robert A. Fearey, "Introduction to International Terrorism", *International Terrorism in The Contemporary World*, s. 26.

² Laqueur, a.g.e., s. 7.

³ Laqueur, a.g.e., s. 7.

rizm literatüründe Fransız Devrimi'nin bir dönüm noktası olarak yorumlandığı görülmektedir. Hemen hemen bütün yazarlar modern terörizmin Fransız Devrimi sonrasında doğduğunu kabul etmektedir⁴. Devrimden bir süre sonra Robespierre ve yakın arkadaşlarının iktidarın mutlak sahibi olduğu 10 Mart 1793-28 Temmuz 1794 dönemine "Terör Rejimi" (Regime de la Terreur) denilmektedir⁵. Laqueur'un belirttiğine göre önceleri Jakobenler terör terimini kendilerinden bahsederken övgüyle, olumlu anlamda kullanmışlardır. Deyim daha sonra İngiltere'ye geçmiş ve olumsuz bir anlamda kullanılmaya başlamıştır. İngiliz devlet adamı ve siyaset bilimcisi Edmund Burke bir yazısında "terörist denilen şu cehennem zebanilerinin binlercesi halkın üzerine salındı" diye yazmıştır⁶.

Modern terörizmin doğuşu olarak kabul edilen bu "terör rejimi" veya "terör dönemi" (reign of terror) tarihin en "kanlı" katliamlarından birinin yaşandığı bir dönem oldu. Robespierre ve yakınındakiler bu devrede ülkede fiilî ve fikrî hakimiyetlerini sağlamak için terörü sistemli ve ısrarlı biçimde kullandı. Bu dönemde 25 milyon nüfuslu Fransa terörle susturuldu ve teslim alındı. Ülkenin bir çok yerinde terörün manivelası görevini yapan ihtilâl mahkemeleri oluşturuldu. Bunların çalışma ve yargılama biçimi çağdaş totaliter yargılama sistemlerinin ilk örneklerini teşkil etti. Yaklaşık birbuçuk yıl süren terör döneminde 500 bin insan siyasi suçlu zanlısı olarak hapsedildi. Bunların 15 binden fazlası hiç muhakemesiz giyotinle idam edildi. İdam edilenlerin toplam sayısı 40 bin kardı⁷.

Terör döneminin sonlarına doğru ortalığı müthiş bir korku ve panik havası kaplamıştı. Kurduğu terör sisteminin eseri olan bu hava Robespierre'in kendi sonunu da hazırladı⁸. Son zamanlarda etrafındaki dalkavukların da etkisiyle büyüklük duygusuna kapılan ve ülkenin tek hakimi haline gelen Robespierre'in Danton'u da giyotine yollaması bir dönüm noktası teşkil etti. İdamlar bütün hızıyla sürmekte, İhtilâl Meclisi üyeleri de dahil olmak üzere hiç kimse geleceğinden, hayatından emin bulunmamaktaydı. Sonunda, bu korku ortamından etkilenerek, Robespierre'in bütün düşmanlarının ve onun hisminden korkanların ortak harekete

⁴ Fromkin, a.g.m., s. 684; Fearey, a.g.m., s. 26; Grant Wardlaw, *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures*, Cambridge University Press, 1984, s. 18.

⁵ Laqueur, a.g.e., s. 6.

⁶ Laqueur, a.g.e., s. 6.

⁷ Michael Philip Carter, "The French Revolution: Jacobin Terror", *The Morality of Terrorism: Religious and Secular Justifications*, ed. David C. Rapoport - Yonah Alexander, Pergamon Press, s. 135.

⁸ Fromkin, a.g.m., s. 684; Taha Akyol, *Politikada Şiddet*, Ankara: Töre - Devlet Yayınları, 1980, s. 66-71.

geçmesi ve onu ve 20 arkadaşını gilyotine göndermesiyle terör dönemi sona erdi⁹.

III — ANARŞİZMİN SOLUĞU VE TERÖRÜN ALTIN DEVRİ

Fransız Devriminin ardından gelen terör dönemiyle doğan modern terörizm, 19. asırda anarşizmden aldığı ilhamla en kanlı devirlerinden birini, belki de en kanlısını yaşadı.

Anarşi (anarchy) kelimesi “kuralsızlık” (without a rule) anlamına gelen “anarchos” kelimesinden türetilmiştir. “Anarşizm; devleti, hükümeti, özel mülkiyeti, dini, aileyi, yani teşkilâtlı bütün kurumları bir belâ, kötülük ve sömürme aleti olarak gören ve bunların toptan ortadan kaldırılmasını isteyen bir doktrindir”¹⁰. Anarşistler kişilerin “hürleştirilmesi” için her türlü otoriteye ve kuruma saldırılması, bunların yok edilmesi gerektiğine inanır. Bu özelliğine bakarak Anthony Burton, “anarşizm belirli bir tabii muhalif karakterin tasviri olarak, bir fikirler serisi, yahut isyancı bir teknik olarak görülebilir” demektedir¹¹.

Fikir tarihinde bir yeri olan ve anarşist terör dalgasını da belirli ölçüde etkileyen başlıca anarşist düşünürler Max Stirner takma adını kullanan Johan Caspar Schmidt (1806-1856), Pierre Joseph Proudhon (1809-1864), Mihail Bakunin (1814-1876) ve Peter Kropotkin (1842-1921)'dir. Bunların şiddete bakış tarzlarında bazı farklılıklar olmakla beraber genel olarak her türlü otoritenin şiddet yoluyla tahrip ve yok edilmesi gerektiğine inandıkları söylenebilir.

19. asırdaki anarşist terör hareketlerinde Rus asıllı Sergei Gernadovich Nechayev'in ilginç bir yeri vardır. 1847'de, daha sonra Rusya'nın tekstil merkezi olan İvanova'da doğan Nechayev 15 yaşında Moskova'ya, ardından Petersburg'a gitti. “Halkçı” (narodnik - populist) Karakozov, Çar II. Alexander'ı öldürmeye teşebbüs ettiğinde oradaydı. Çarlığın siyasi diktatörlüğünün tahrip edilmesi gerektiği fikrine inanarak kendisini bu işe adadı.

Nechayev daha sonra Petersburg üniversitesine devam ederek burada devrimci öğrenci lideri Peter Tkachev'le tanıştı. Öğrencilerin devrimci amaçlar için örgütlenmesine yardım etti. Tkachev'le birlikte “Devrimci İçin Bir Program” (A Programme for Revolutionary) isimli bir kitap-

⁹ Pierre Gaxote, *Fransız İhtilâli Tarihi*, çev. Semih Tiryakioglu, İstanbul: Varlık Yayınları, 1962, s. 281.

¹⁰ Bülent Dâver, *Çağdaş Siyasal Doktrinler*, Ankara: Doğan Yayınevi, 1969, s. 18.

¹¹ Anthony Burton, *Urban Terrorism: Theory Practice and Response*, New York: The Free Press, 1975, s. 18.

çık yazdı. Bu kitapta teröristlere bazı öğütler verilmekte ve bir terörist tipi çizilmektedir.

Nechayev bir süre sonra tanışmak ve bir nevi "yetki" almak üzere İsviçre'ye, anarşizmi fikir plânından eylem plânına taşıyan düşünür Bakunin'in yanına gitti. Bakunin'den daha genç olmasına rağmen, gençliği, heyecanı ve Rusya'da yakında Çarlığın devrileceğini müjdeleyen haberleri ile onu etkiledi¹². Arkasından tekrar Rusya'ya dönerek, Moskova ve Petersburg'ta öğrencilerden oluşan iki grup kurdu¹³. Narodnaya Rasprava isimli örgütünün kurucu üyelerinden olan İvan İvanovich İvanov'u, bir rivayete göre polis ajanı olduğu, diğer bir rivayete göre de emirlerinden birini yerine getirmedeği için öldürdü. Cinayetin ortaya çıkması üzerine İsviçre'ye kaçtı. Burada yakalanarak Rusya'ya iade edildi ve 10 yıl sonra 1882'de Petersburg cezaevinde öldü¹⁴.

Nechayev bir "devrimci"nin nasıl olması gerektiği yolunda ilgi çekiçi sözler sarfetmiştir. Özenle sakladığı, şifreyle yazılmış "Devrim Dini" adlı kitapçığında şöyle demiştir. "Bir devrimci her türlü doktrinciliği hor görür ve bu dünyadaki bilimi, onu gelecek kuşaklara bırakarak reddeder. Tek bir bilim tanır: yıkım...". "Gerçek bir devrimcinin tabiatı her türlü romantizmden, duygululuktan, heyecanlardan, cazibelerinden arınmış olacaktır. Hatta kişisel öfke ve öc duygularından bile arınmış olacaktır. Onda, devrimci tutku günün her saatinde, her anında, sürekli bir alışkanlık haline gelecek, soğukkanlı bir hesaplılıkla kaynaşacaktır"¹⁵.

Nechayev "Devrimcinin Topluma Karşı Ödevleri" başlığı altında ise şunları söylemektedir: "Devrimci; devletin dünyasına, sınıfların dünyasına, kendine uygar diyen dünyaya girer ve bu çevrede tek başına yaşar. Çünkü onun en kısa zamanda ve toptan yıkılacağına inanıyordur. Bir devrimci bu dünyadaki herhangi bir şeyle yetiniyorsa, devrimci değildir. Bu dünyanın malı olan herhangi bir durumun, bir bağın, bir insanın yıkılışı önünde tereddüde düşmez. Her şeyden ve herkesten aynı ölçüde nefret eder. Dünyasında akrabalık, dostluk veya aşk bağlantıları var da, bunlar elini kolunu bağlıyorlarsa, bir devrimci için bundan daha pis, daha iğrenç bir durum düşünülemez"¹⁶.

Sistemli ve yaygın terörizm anarşist fikirlerin, özellikle Bakunin'in

¹² Burton, a.g.e., s. 21.

¹³ Henry Arvon, *Anarşizm*, Çev. Semih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınları, 1979, s. 128.

¹⁴ Edward Hyams, *Terrorist and Terrorism*, New York: The Free Press, 1976, s. 30.

¹⁵ Jacques Duclos, *Anarşizm - Sol Adına Sola İhanet*, Çev. Berna Kuzucu, İstanbul: Ant Yayınları, 1969, s. 67.

¹⁶ Duclos, a.g.e., s. 68.

fikirlerinin etkisiyle 19. asrın ikinci yarısında başlamıştır¹⁷. Bu dönemdeki en önemli terör hareketleri Rusya'da Narodnaya Volya (People's Will - Halkın İsteği) isimli örgüt tarafından gerçekleştirilmiştir¹⁸. Ardından 1890'larda İspanya, Fransa, İtalya ve ABD'de anarşistlerin "ölümle propaganda" hareketleri ortaya çıkmıştır¹⁹.

Sadece 1878 Ocak ayından Mart ayına kadar sürmüş olmasına rağmen, Rus tarihindeki en büyük ve en kanlı eylemleri Narodnaya Volya yapmıştır. Otokratik Çarlık yönetimine karşı saldırılar düzenleyen bu terörist örgüt, St. Petersburg valisini, Çarlığın siyasi polis başkanı General Mezentsevin'i öldürmüştür. 1879 Eylül'ünde Narodnaya Volya "Devrimci Mahkemesi" Çar II. Alexander'ı ölüme mahkûm etmiştir. Bunu gerçekleştirmek için yapılan tren ve saray sabotajları başarısızlığa uğramış, Çar nihayet 1 Mart 1881'de öldürülmüştür²⁰.

Bu dönemde Rusya yanında diğer Avrupa ülkeleri de terör eylemlerine sahne olmuştur. İrlanda'da daha az yankı yapan terör olayları görülmüştür. Fransa'da anarşist terör devri 1890'larda başlamış ve Ravachol'un tipik anarşist kişiliğiyle belirginleşmiştir. Anthony Burton'a göre Ravachol geleceğin özgürleşmesi için bu güne isyan ederek, kendisini Robin Hood olarak ileri sürüp faaliyetlerini mazur göstermek isteyen bir adi suçludur²¹. Aynı kanaati Walter Laqueur de paylaşmaktadır²². Ravachol, saldırılarını anarşistleri cezalandırmaya çalışan resmî kurumlara yöneltmiştir. Yakalanıp idama mahkûm edilmiş, ölüme giderken intikamının alınacağını öne sürmüştür. Gerçekten, garsonlarından birinin ihbarıyla yakalandığı lokanta daha sonra havaya uçurulmuştur²³.

Henri Arvon "kanlı bir katil" olan Ravachol'un idamından sonra "aziz" mertebesine yükseltildiğini, pek çok kişinin onu dünyanın iyiliği uğruna canını feda eden bir "şehit" olarak gördüğünü belirtmektedir. Dönemin tanınmış bilginlerinin, sanat adamı ve edebiyatçıların Ravachol'un "ruh büyüklüğü"nü ve mertliğini göklere çıkarttıklarını söyleyerek aydınların terör karşısındaki tutumuna dikkat çekmektedir²⁴. Oysa Ravachol para için iki insanı öldüren, ölümlere dahi saygı göstermeyerek mezarları soyan bir kimsedir²⁵.

¹⁷ Laqueur, a.g.e., s. 11.

¹⁸ Wardlaw, a.g.e., s. 19.

¹⁹ Laqueur, a.g.e., s. 11.

²⁰ Laqueur, a.g.e., s. 12.

²¹ Burton, a.g.e., s. 24.

²² Laqueur, a.g.e., s. 14.

²³ Arvon, a.g.e., s. 135.

²⁴ Arvon, a.g.e., s. 135.

²⁵ Arvon, a.g.e., s. 134.

Fransa'da anarşist "ölümle propaganda" dalgasının diğer önemli isimleri Auguste Vaillant ve Emile Henry'dir. Vaillant çingene, Emile Henry ise heyecanlı bir gençtir²⁶. Vaillant 1893 yılında meclisi bombalamıştır. Yoksulluk ve sefalet içinde yaşarken anarşistlerle tanışarak onların görüşlerinden etkilenen ve saflarına katılan Vaillant anarşist kişiliğin bütün özelliklerini taşımaktadır. "Sefil" yaşayışının tek sorumlusunun toplum ve otorite olduğuna inanan Vaillant şöyle demiştir: "Her gittiğimiz yerde zavallı insanların kapitalizmin boyunduruğu altında nasıl iki büklüm olduklarını gördüm. Her gittiğim yerde derin sosyal yaralar ve kanlı göz yaşları gördüm. Bombamı toplumun çilesinden ve yoksulluğundan sorumlu olanların ortasına fırlattım. Bombamın çıkardığı ses sadece benim değil, hakkını arayan bir kitlenin sesidir"²⁷.

Ravachol gibi Vaillant da yargulanarak idam edildikten sonra âdetâ kutsallaştırılmıştır. Henri Arvon'un ifadeleriyle, "mezarı bir ziyaret yeri haline gelmiş, yüzlerine kara peçeler örten güzel hanımlar hemen hemen dinsel bir ateşlilikle aşka gelerek adamın mezarına çelenkler koymuşlardır"²⁸.

Fransa yanında İspanya, İtalya, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de anarşist terör eylemleri devam etmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Sadi Carnot endüstri ve ticaret sergisini açmak üzere gittiği Lyon'da bir İtalyan genci tarafından "yaşasın devrim" çığlıklarıyla bıçaklanarak öldürülmüştür²⁹. ABD Başkanları Garfield ve McKinley de anarşistlerin kurbanları arasındadır. 1897'de İspanya Başbakanı Antonio Canovas, 1898'de Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth, 1900'de İtalya Kralı Umberto öldürülmüştür. Alman Şansölyesi Bismark ve Alman İmparatorunun da öldürülmesi için çeşitli teşebbüslerde bulunulmuştur³⁰.

Rusya'da Narodnaya Volya'nın dağılmasından sonra ikinci terör dalgası 1900'lerde Sosyal Devrimci Parti ile gelmiş ve Ekim Devrimi'ne kadar devam etmiştir³¹. Bu dalgada Eğitim Bakanı Bgolyepov ve üç vali vurulmuş, birçok suikast yapılmıştır³². Aynı devrede Ermeni teröristler Türklerle karşı bir katliam yürütmüşler; Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'daki terörist çeteler de bağımsızlıklarını kazanma amacıyla Osmanlı Devleti'ne yönelik sistematik terör hareketlerine girişmişlerdir³³.

²⁶ Laqueur, a.g.e., s. 14.

²⁷ Akyol, a.g.e., s. 81.

²⁸ Arvon, a.g.e., s. 137.

²⁹ Arvon, a.g.e., s. 137.

³⁰ Laqueur, a.g.e., s. 14.

³¹ Laqueur, a.g.e., s. 12.

³² Laqueur, a.g.e., s. 12.

³³ Laqueur, a.g.e., s. 13.

IV — 20. YÜZYILDA TERÖR: DÜNDEN YARINA

20. asırda totaliter ideolojilerin uygulamaya aktarılmasıyla terörizme yeni ve eşi görülmemiş boyutlar eklenmiştir. Bu ideolojilerden tarih sırasıyla en başta geleni ve en önemlisi Marksizm - Leninizm'dir. Marksizm-Leninizm'de terörün yerinin ne olduğu veya terörizmin Marksizm-Leninizm'in yöntemlerinden olup olmadığı çok tartışılan konulardandır. Doktrinde genellikle bireysel terör - kitle terörü ayırımı yapılmakta ve bireysel teröre karşı çıkılırken kitle terörüne yer verildiği görülmektedir.

Hannah Arendt Marx'ın tarihte şiddetin oynadığı rolün farkında olduğunu, fakat nazarında şiddetin ikinci derecede önemli olduğunu söylemektedir³⁴. Yazar Marx'ın eski toplumu asıl yıkacak kuvvetin bünyesinde barındırdığı tezatlar olduğuna inandığını ve şiddet olaylarını yeni toplumun doğuş sancularına benzettiğini belirtmektedir³⁵.

Walter Laqueur ise Marx ve Engels'in terör konusundaki görüşlerinin berraklıktan yoksun olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, Marx ve Engels bir yandan dönemin anarşist teröristlerini takdir eder, kahraman olarak görürlerken diğer yandan da bireysel terörle kitleleri isyana teşvik etmenin, kitle desteğinden mahrum bulunduğu için kaçınılmaz olarak başarısızlığa mahkûm olduğunu öne sürmüşlerdir³⁶.

Marx ve Engels'in Birinci Enternasyonal'de en büyük rakipleri olan Bakunin'e karşı yürüttükleri mücadelede bireysel teröre karşı aldıkları tavır başlıca silâhları olmuştur. Ancak, Laqueur, düşünürlerin bu sert tavrının sadece Bakunin'in terörü savunması yüzünden değil, belki daha önemlisi, Panislavist olması ve eneternasyonalin belirli kesimleri üzerinde etkisinin bulunmasından, yani kendilerine rakip durumunda olmasından doğduğunu yazmaktadır³⁷. Yazara göre Marx ve Engels bireysel teröre karşı olduklarını belirtmelerine rağmen kitlelerin iktidarı tek başına ele geçiremeyeceğini, yardıma ve önderliğe ihtiyacı bulunduğunu sezmekteydiler. Kitleleri harekete geçirecek büyük bir ittifak gerekliydi ve bunu iç harbin mi, sabotajın mı, yoksa geniş bir terör kampanyasının mı gerçekleştireceği ikinci derecede önemli bir sorundu³⁸.

Wardlaw da Marksizmde terörün yerinin ne olduğunun incelenmesinin, özellikle çağdaş terörist grupların çoğunun Marksizmin değişik biçimlerini benimsemiş olmasından ötürü çok ilginç bir konu teşkil ettiğini

³⁴ Hannah Arendt, *On Violence*, New York: A Harvest/HBJ Book, 1973, s. 11.

³⁵ Arendt, a.g.e., s. 11.

³⁶ Laqueur, a.g.e., s. 65.

³⁷ Laqueur, a.g.e., s. 63.

³⁸ Laqueur, a.g.e., s. 66.

söylemektedir. Marx'ın yazılarının birbiriyle çelişik durumları ve görüşleri destekler ipuçları verdiğini hatırlatmaktadır. Buna göre Marx ve Engels'in ilk yazılarında şiddeti tavsiye eden ve devrimi gerçekleştirmek için şiddetin şart olduğunu öne süren sözler vardır. Wardlaw, Marx'ın pozitivist İngiliz arkadaşı E.S. Beesly'nin, Marx'la yaptığı birçok konuşmada, Marx'ın kafasındaki toplum şemasının gerçekleşmesi için şiddetli isyandan başka bir beklentisi olmadığı yolunda sözler söylediğini aktarmaktadır. Yazar, daha sonra Marx'ın görüşlerinde bir takım değişiklikler olduğunu, bazı toplumlarda (İngiltere gibi) devrimin barışçı ve legal (kanuni) yollarla gerçekleşebileceğine inanmaya başladığını belirtmektedir³⁹.

Lenin'in de terör konusundaki tavrı açık ve net olmaktan uzaktı. Hem terör eylemleri peşinde koşanların ortaya koydukları "kahramanlık"ları övüyor, hem de Nardovolsty'nin uyguladığı türden terörü reddediyordu⁴⁰. Sosyal Devrimcilerin terörünü ise kitle arasında çalışmayı güçleştirdiği gerekçesiyle daha çok kınıyordu. Lenin'e göre uzun vadeli, temkinli, sabırlı çalışmayı gerektiren propaganda, örgütlenme faaliyeti ve politik ajitasyon yerine bireysel terör gibi "kolay" yollara başvurmak çıkmaz yoldu ve bunların zararlı olduğu deneylerle sabitti⁴¹.

Lenin mevcut düzeni yıkmak yolunda daha öncekilerden kendisine miras kalan bir sürü ihtilâlcî geleneğe sahipti. Yararlandığı taktikleri bunlar arasından seçip siyasal iktidarı elde etme amacına adapte ederek kullandı⁴². Bunlar arasında bir gelenek olarak terör de vardı. Lenin'in gözünde Sosyal Devrimciler tarafından gerçekleştirilen suikastler ve şiddet eylemleri temelden yoksun bireysel terör hareketleri cinsindendi. Buna karşılık Bolşevikler tarafından gerçekleştirilen eylemler "halk adına", "halkla birlikte" yapılmaktaydı⁴³. Ancak fiiliyatta bunun ne demek olduğu pek belli değildi. Hangi eylemin "halkla birlikte" yapıldığının, dolayısıyla, Marksist-Leninist terminolojinin kavramlarıyla, kitle terörü olduğunun belirlenmesi ideolojik ölçülere ve liderlere bağlıydı. Halk adına hareket ettiğine, onun için savaştığına ve stratejisinin doğru olduğuna inanan her grup pekalâ eylemlerini "halkla birlikte" gerçekleştirdiğini öne sürebilirdi.

Walter Laqueur, Lenin'in bireysel terörü reddetmesinin Plekhanov'ununki gibi bir ilke meselesi değil taktik meselesi olduğunu belirtmektedir.

³⁹ Wardlaw, a.g.e., s. 23.

⁴⁰ Laqueur, a.g.e., s. 66.

⁴¹ Laqueur, a.g.e., s. 66.

⁴² Burton, a.g.e., s. 37.

⁴³ Laqueur, a.g.e., s. 66.

Plekhanov'un terörü tamamıyla reddetmesini yanlış bulduğunu ve Iskra'da terörü gerekince başvurulabilecek bir yol olarak gördüğünü, hatta savaşın belli anlarında ve belli durumlarda başvurulması zorunlu olabilecek bir eylem türü olarak teröre hiç bir zaman karşı çıkmadığını yazdığını söylemektedir⁴⁴. Ayrıca Marksist-Leninistlerin bireysel teröre karşı tavrının o günden bu yana iki yüzlülüğünü koruduğunu, bireysel terör ilke olarak reddedilirken belirli durumlarda terör uygulamanın gerekli olduğunun kabul edildiğini eklemektedir. Sorunun Marksist hareketlerde terörün asıl belirleyici unsur olup olmadığına düğümlendiğini, terörün belirleyici taktik değil, yalnızca eylem türlerinden biri olduğunu anlatmaktadır⁴⁵. Wilkinson da aynı noktaya değinmekte, Marksist-Leninist-Maoist partiler tarafından bireysel terörizmin resmen reddedilmesine, hatta "karşı devrimci" bir eylem sayılmasına rağmen, uygulamada Sovyet liderlerinin üçüncü dünyadaki "devrimci" potansiyelden yararlanmak için teröristlere ideolojik, taktik ve stratejik bakımlardan destek sağladığını yazmaktadır⁴⁶.

Diğer çağdaş totaliter ideolojiler olan Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm hem iktidara gelirken, hasımlarını ezme ve yok etme yolundayken, hem de iktidarlarını pekiştirme ve muhalifleri ortadan kaldırmak için terörizmden yararlanmışlardır. Gençliğinde radikal bir sosyalist olan Mussolini, bir başka radikal hareket İtalyan Faşizmi'nin önderliğini yaparken kendisine bağlı teröristlerin eylemlerini sevinçle karşılamış ve "...şiddet mi? Asla. Bu sadece tıpkı bir doktorun basilleri öldürmesi gibi, bu zararlı insanların saf dışı edilmesidir; bu toplumsal sağlıktır" demiştir⁴⁷.

Mussolini, iktidara tırmandığı günlerde, komünistlerin de teröre başvurmaları karşısında kendilerinin terörünü "ilerici" "kurtarıcı vahşet" olarak vasıflandırmış; hasımlarınınkini "gerici" ve "ahmak" terör olarak tasvir etmiştir. Marksizm-Leninizm'e göre çok daha pragmatik amaçlarla hareket ettiğini de, programlarının ne olduğunu soran sosyalistlere "sosyalistler programımızın ne olduğunu soruyorlar, programımız sosyalistlerin kafasını parçalamak" cevabıyla anlatmıştır⁴⁸.

Terör Nazi hareketinde de hem devleti ele geçirme, hem de Nazi hakimiyetini pekiştirme yolunda etkili ve yararlı bir araç olarak kullanıldı. Hitler sık sık, "kesik kafalar yerlerde yuvarlanacaktır, bizim ya da başkalarının kafaları..." demektedir⁴⁹. Yardımcısı Joseph Gobbels ise kendi

⁴⁴ Laqueur, a.g.e., s. 66.

⁴⁵ Laqueur, a.g.e., s. 68.

⁴⁶ Wilkinson, *Terrorism and The Liberal State*, s. 97.

⁴⁷ Laqueur, a.g.e., s. 71.

⁴⁸ Laqueur, a.g.e., s. 71.

dünya görüşünü terör ve şiddetle savunanın mutlaka iktidarı kazanacağına inanmaktaydı. Ona göre iktidara giden yol sokağı fethetmekten geçmekteydi. Bunun gereği ise diğer grupların toplantılarını basmak, mitinglerini dağıtmak, taraftarlarına saldırılar düzenlemektir⁵⁰. Bu işi ancak düzenli birlikler yapabildi. Onun için Nasyonal Sosyalist Parti İtalyan Faşizminin 1919-1922 dönemindeki örgütlenmesine benzer bir örgüt kurdu ve bu örgütü çok etkili biçimde, hem propaganda hem hasımları tasfiye için kullandı⁵¹.

Laqueur çok haklı olarak Nazilerin ve Faşistlerin terörü ideolojik bakımdan destekleme, "haklılaştırma" gereği duymadıklarını belirtmektedir. Gerçekten, Naziler ve Faşistler, Marksist - Leninistler gibi şiddetlerini meşrulaştırmak için derin ideolojik izahlara girişme ihtiyacı hissetmemişlerdir. Marksizm - Leninizm'de bireysel terör - kitle terörü ayırımı yapılarak, sırf ideolojik bir tutumla bireysel terörün kınanıp reddedilmesine ve kitle terörünün kabul edilmesine karşılık, sağ kanadın Nazi ve Faşistleri böyle zorlamalara gitmemişlerdir. Onlar iktidar mücadelesinde doğrudan doğruya her türlü şiddetin geçerli olacağına inanmışlardır. Diğer taraftan Alman Nazizmi ,devlete yönelik terör yanında devlet terörünün de en çarpıcı örneklerinden birini Yahudilere karşı gerçekleştirmiştir.

David Fromkin'in belirttiği üzere terörizm Fransa'da Robespierre'in hakimiyeti döneminde yönetimi güçlendirme ve muhalifleri veya "halk düşmanı", "cumhuriyet düşmanı" gibi değişik sıfatlarla vasıflandırılan kimseleri temizleme aracı olarak kullanılmasına rağmen, daha sonra, 19. asırdaki anarşist terör dalgasında yönetimi desteklemekten çok tahrip etme, yıkma aracı olarak kullanılmıştır⁵². İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra görülen terör hareketleri de daha ziyade bu türdendir.

Bu günkü terör dalgası Robert A. Fearey'e göre 1940'da Fas'lı Rassuli'nin başarılı bir eylemle bir Amerikalı ve bir İngilizli kaçırmayla başlamıştır. Rassuli bu eylemiyle ABD ve İngiltere'nin Fransa'ya baskı yapmasını sağlamak istemiştir. Niyeti, Fransa'nın da Rassuli'nin fidye isteğini ve diğer taleplerini karşılaması için Fas Kralı üzerinde tazyikte bulunmasıdır. Onu böyle dolambaçlı bir yola iten nihâî amaç ise fidye elde etmektir⁵³.

Walter Laqueur'e göreyse, 2. Dünya Savaşı sonrasındaki terör dalgası 1960'larda başlamıştır. Çeşitli ülkelerde farklı biçimlerde ortaya çıkan

⁴⁹ Laqueur, a.g.e., s. 71.

⁵⁰ Laqueur, a.g.e., s. 71.

⁵¹ Curzio Malaparte, Hükümet Devirme Tekniği, Çev. Nihal Önal, İstanbul: Varlık Yayınları, 1966, s. 171.

⁵² Fromkin, a.g.m., s. 685.

⁵³ Fearey, a.g.m., s. 26.

terörizm üç kısma ayrılmıştır. Birincisi İrlanda, Kanada ve İspanya'daki gibi milliyetçi - ayrılıkçı terörizm, ikincisi birçok bakımlardan kendine özgü (sui generis) Lâtin Amerika terörü, üçüncüsü ise Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'da, yani daha çok demokratik ülkelerde ortaya çıkan Yeni Sol akımlarla başlayan şehir terörü dalgasıdır⁵⁴.

1960'larda yükselen çok önemli bir terör dalgası da kuşkusuz Filistin Kurtuluş Örgütü'nün terör eylemleriyle doğmuştur. Filistin Kurtuluş Örgütü 1964 Ocağında Kahire'de kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren petrol zengini Arap ülkelerinin büyük desteğiyle yaşamıştır. Bünyesinde El Fetih, El Saika, Arap Kurtuluş Cephesi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi gibi örgütleri barındırmaktadır⁵⁵. Son yıllarda FKÖ terörü kınamış ve mücadelesini siyasî platformlarda yürütme yolunda önemli adımlar atmıştır.

1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında özellikle Batı ülkelerini etkileyen yeni bir terör akımı ortaya çıktı. Bu, Yeni Sol adı verilen fikir cereyanının meyvelerinden biriydi. Yeni Sol'un belli başlı teorisyenleri Jean Paul Sartre, Ernesto Che Guevara, Herbert Marcuse ve Frantz Fanon'dur. Hiç şüphesiz, Yeni Sol deyince akla gelen ilk ve en önemli isim Marcuse'dir. Frankfurt Filozofları ve Marcuse 1960'ların gürültülü öğrenci hareketlerinde önemli bir yer işgal etmiştir. Marcuse Batı uygarlığının ihtiyaç maddelerinin üretiminde büyük artış sağladığını, bunun da sunî bir talep yarattığını ve böylece çağdaş tüketim toplumlarının doğduğunu söylemiştir⁵⁷.

Teknoloji temeline dayalı bu çağdaş tüketim toplumlarında burjuva ve proleterya sınıfları geleneksel fonksiyonlarını yitirmişlerdir⁵⁸. Artık toplumsal sınıflar arasında çatışma değil, uzlaşma, uyum arayışı vardır. "Kurumsal statükonun korunması ve geliştirilmesinde aşırı kazanç, eskiden karşıt olan grupları çağdaş toplumun en ileri bölgelerinde bir araya getirmektedir"⁵⁹. Bundan dolayı artık çalışan sınıfın düzeni yıkmak gibi bir arzusu yoktur. Önceden sosyal değişiklik heyecanıyla "yanıp tutuşan" kitleler şimdi sosyal uyum arar olmuşlardır.

⁵⁴ Laqueur, a.g.e., s. 175.

⁵⁵ Terrorism - A Staff Study Prepared by the Committee on Internal Security - United States House of Representatives Ninety - Third Congress Second Session, Washington, 1974, s. 29.

⁵⁶ Maurice Cranston, *Yeni Solun Eleştirisi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972, s. IX.

⁵⁷ Christopher Dobson - Ronald Payne, *The Terrorists: Their Weapons, Leaders and Tactics*, Facts On File, 1982, s. 28.

⁵⁸ Herbert Marcuse, *Tek Boyutlu İnsan*, Çev. Seçkin Çağan, İstanbul: May Yayınları, 1968, s. 14 vd.

⁵⁹ Marcuse, a.g.e., s. 18.

Peki, bu durumda ne olacaktır? “Kurtuluş”, “devrim” nasıl gerçekleşecektir? Toplumsal değişimin dinamikleri olan sınıfların işlevlerini kaybetmelerine rağmen Marcuse bir umut ışığı görmektedir. Umut yalnızca sistemin dışında kalan ve onu zorlayan kitlelerdedir. Bunlar “gerçek bir devrimci ordu” oluşturan işsizler, renkleri yüzünden zulmedilen kimseler ve Batı toplumlarında aşırı tüketimcilikten tiksinen öğrencilerdir. Ayrıca üçüncü dünyanın “kahraman kitleleri”de “kurtarıcılar”a dahildir. Jacques Duclas’ın sözleriyle, “...işçi sınıfının artık devrimci olmadığını göstermeye çalışan Marcuse’ye göre gelecek üretim sürecinin dışında kalan güçlerin elleri arasındadır: Irk azınlıklarının, sanayi toplumunun dışına atılanların, sürekli işsizlerin, suçluların vs... Ve ipin öteki ucunu da tersine şartlanmalardan sıyrılmaya gücüne sahip kültür imtiyazlıları tutar”⁶¹.

Yeni solun klâsik Marksizmle çeşitli bakımlardan kıyaslamasını yapmak akademisyenlerin dikkatini çeken ilginç bir araştırma konusu olmuştur. Ancak bu akım yeni bir ideoloji ortaya koymuş değildir. Walter Laqueur’ün belirttiği gibi, yeni sol hareketi gerçek bir ideolojik hareket olmayıp eklektik bir felsefeye sahiptir. Lenin’in emperyalizm teorisi gibi bazı kavramları Marksizm-Leninizm’den, daha başka bazı kavramları ise anarşizmden almıştır. Yeni solcuların en önemli özelliği ise eylemin mutlak üstünlüğüne inanmış olmalarıdır⁶².

1960’ların sonlarında Batı dünyası büyük çalkantılara sahne oldu. “Öğrenci hareketleri” denilen olaylar Batı Almanya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya başta olmak üzere, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu birçok ülkeyi etkiledi. Bu ülkelerde üniversite yerleşme merkezleri işgal edildi, güvenlik kuvvetleriyle sokak çatışmalarına girildi, resmî otoriteye karşı cephe alındı⁶³. Olaylar bir ABD başkanını yerinden etti, de Gaulle’cü Fransız rejimini yıkılacak duruma getirdi, birçok ülkede ciddi yönetim buhranlarına yol açtı⁶⁴.

Yeni sol öğrenci hareketlerinin ömrü kısa (iki-üç yıl) sürdü. Daha sonra hareketin üyelerinin büyük bölümü farklı yollara geçerek değişik bir hayat tarzı sürdürmeye başladı. Fakat radikal öğrenci hareketlerinden, dağılmalarına ve etkinliklerini kaybetmelerine karşılık, kanlı terörist gruplar türedi. Japonya’da Birleşik Kızıl Ordu, Almanya’da Baader-Meinhof çetesi, İtalya’da Kızıl Tugaylar, İngiltere’de Öfkeli Tugaylar,

⁶⁰ Dobson - Payne, a.g.e., s. 28.

⁶¹ Duclas, a.g.e., s. 22.

⁶² Laqueur, a.g.e., s. 207.

⁶³ Ahmet Taner Kışlalı, **Öğrenci Ayaklanmaları**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1974, s. 41 vd.

⁶⁴ Laqueur, a.g.e., s. 205.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Kara Panterler, Weatherman'lar ve Simboneya Kurtuluş Ordusu isimli terör örgütleri öğrenci hareketlerinin çocuğu oldu⁶⁵. Türkiye'de de "öğrenci olayları" ile terörist örgütler arasındaki ilişki gayet yoğun ve açıktı.

1968'te Frankfurt'taki bir mağazayı yakarak "silâhlı mücadele"yi başlatan Baader-Meinhof (Kızıl Ordu)'lu teröristler radikal solcu öğrenciler arasından çıkmıştı⁶⁶. Başlangıçta öğrenci kafeteryasının yönetimi, yurtlar ve imtihanların değerlendirilmesi gibi sıradan öğrenci sorunlarından kaynaklandığı sanılan hareketler kısa sürede teröre dönüştü⁶⁷. Baader-Meinhof militanları yuvalandıkları entellektüel muhitlerde rahat sığınaklar buldu ve bu çevrelerdeki "seçkin" insanlar tarafından desteklendi. Ravachol'dan bu tarafa değişen fazla birşey yoktu. Ravachol'un öldükten sonra kutsallaştırılması, aydın muhitlerde övgüyle anılması gibi, Alman Kızıl Ordusu'nun sempatanları da profesörler, gazeteciler ve diğer entellektüellerdi. Teröristlerin başlıca palazlanma yerlerinden biri ise üniversitelerdi⁶⁸.

Almanya yanında Japonya'da Kızıl Ordu örgütü de benzer eylemler peşindeydi. Mart 1970'te bu örgüt bir Japon uçağını kaçırdı, birkaç sabotaj ve cinayet eylemi yaptı. 1974 Ocağında Singapur'da Shell rafinerisine saldırdı. On gün sonra Singapur'daki mahkûm üyelerinin bırakılması için Kuveyt'teki Japon büyükelçiliğini bastı. Aynı yıl Eylül ayında Fransa'nın Lahey elçiliğini bastı. Bu arada Filistinlilerle ve Carlos'un çetesiyle işbirliği yaptı⁶⁹.

ABD'de de Marcuse'nin takipçileri vardı. Amerikan terörü geleneksel olarak beyaz ve siyah ırkların radikal gruplarından gelişmişti⁷⁰. Başlıca örgütler, Kara Panterler, Weatherman'lar ve Simboneya Kurtuluş Ordusu idi. Bunlar küçük, dar gruplardı. Simboneya Kurtuluş Ordusu ünlü bir milyarder aileden olan Patty Hearst'ün katılmasıyla bütün dünyaya adını duyurdu. Öğrenci olayları İtalya ve Fransa'da da oldu. İtalya'da olayların ardından Kızıl Tugaylar örgütü doğdu⁷¹.

Özetle 1970'lerin başında ve 1980'lerde, baştanbaşa bütün dünyada birçok terörist örgüt faaliyet göstermekteydi. Bir kısmı eylemlerine halâ devam eden, bir kısmı da yok olan terörist örgütlerin listesine bir göz

⁶⁵ Laqueur, a.g.e., s. 206-208.

⁶⁶ Gunter Wagenlehner, "Motivation for Political Terrorism in Germany", *International Terrorism in The Contemporary World*, s. 202.

⁶⁷ Wagenlehner, a.g.m., s. 199.

⁶⁸ Wagenlehner, a.g.m., s. 197.

⁶⁹ Laqueur, a.g.e., s. 208.

⁷⁰ Laqueur, a.g.e., s. 208.

⁷¹ Laqueur, a.g.e., s. 210.

atmak, son yıllarda terörizmin ne kadar geniş boyutlar kazandığını ve ne denli yaygın olduğunu anlamak bakımından yararlıdır. Aşağıda alfabetik sırayla bazı önemli terör örgütleri sıralanmıştır⁷².

AAA	Arjantin Anti-Komünist Birliği	Arjantin
ALN	Milli Kurtuluş Ordusu	Brezilya
CAL	Hürriyet Ordusu Komandoları	Puerto Rico
Carlos Çetesi		Uluslararası
ELN		Peru, Kolombiya
		Bolivya
ELS	Güney Kurtuluş Ordusu	Meksika
EPL		Kolombiya
ERP		Arjantin
		San Salvador
ETA		İspanya
FALN	Silâhlı Milli Kurtuluş Kuvvetleri	Venezuela
FAR	Silâhlı Devrimci Kuvvetler	Guatemala
FARC	Kolombiya Devrimci Silâhlı Kuv.	Kolombiya
FLQ	Qubeck Kurtuluş Cephesi	Kanada
FRAP	Devrimci Halk Silâhlı Kuvvetleri	Meksika
FRAP	Anti-Faşist ve Yurtsever Dev. Cep.	İspanya
IRA	İrlanda Cumhuriyet Ordusu	K. İrlanda
IRGUN		Filistin
Kara Eylül		Filistin
LEHI	İsrail'in Hürriyeti İçin Savaşçılar	Filistin
MANO	Arjantin Milli Örgüt Eylemi	Arjantin
MANO		Guatemala
MIR	Devrimci Sol Hareket	Arjantin
MIRA	Devrimci Bağımsızlık Ordusu Eylemi	Puerto Rico
MLN	Milli Kurtuluş Eylemi (Tupamaros)	Uruguay, Şili
MLP	Halk Kurtuluş Hareketi	Guatemala, Brezilya
		Arjantin
MR-8	8 Ekim Hareketi	Brezilya
MR-13	13 Kasım Devrimci Eylemi	Guatemala
NAO	Japon Kızıl Ordusu	Japonya
PCBR	Brezilya Devrimci Komünist Partisi	Brezilya
PDFLP	Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cep.	Filistin
PFLP	Filistin Halk Kurtuluş Cephesi	Filistin

⁷² Robert Moss, *Urban Guerillas*, (London: Temple Smith, 1982) ile Walter Laqueur, *Terrorism*'den, son zamanlarda basın yayın organlarında duyulan örgüt isimleri de eklenerek derlenmiştir.

PFLP	(Genel Komutanlık)	Filistin
PRD	Dominik Devrimci Partisi	Dominik
RAF	Kızıl Ordu Fraksiyonu (Baader-Meinhof)	B. Almanya
Saika-Öncü		Filistin-Suriye
SLA	Simboneya Kurtuluş Ordusu	ABD
THKO ^{72a}	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu	Türkiye
UDA	Ulster Savunma Birliği	K. İrlanda
UFF	Ulster Hürriyet Savaşçıları	K. İrlanda
UVF	Ulster Gönüllü Kuvvetleri	K. İrlanda
VPR	Halkın Devrimci Öncüleri	Brezilya
Weatherman		ABD
Zapata		Meksika

Listenin kabarmıklığı 20. asrın son çeyreğinde terörizmin ne derece ciddi bir sorun olarak varlığını koruduğunu göstermektedir. Gerçi listelerdeki örgütlerin bir kısmı ortadan kalkmıştır, ama, sürekli yenileri doğmaktadır. Son zamanlarda Lübnan'da faaliyet göstermeye başlayan İslâmî Cihad ve benzeri örgütlerle, Belçika'daki Savaşan Komünist Hücreler yeni ve kanlı terör örgütleridir. Diğer taraftan içinde bulunduğumuz yıllarda teröristlerin yerden yere, yerden havaya füzeler, roketatarlar gibi çok etkili silâhları kullanmaya yönelmeleri vurucu güçlerinin artmasına yol açmıştır. Ayrıca kitle iletişim araçlarındaki büyük gelişme terör eylemlerinin propaganda gücünü çok geniş alanlara yaymakta, bundan yararlanmak isteyen kimseleri terörizme çekmekte, halen terörle meşgul olanları da daha sansasyonel ve geniş çaplı eylemler yapmaya itmektedir. Bu yüzden terörizmin gelecek yıllarda da önemli bir problem olmaya devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

^{72a} Yabancı yayınlarda Türkiye'deki terör örgütlerinden söz ederken, genellikle, yalnızca THKO'nun adı verilmektedir. 1975-80 döneminin verileri dikkate alındığında, en azından bir düzine örgüt adının daha listeye eklenmesi gerektiği açıktır.

TERÖRİZMİN ÇEŞİTLERİ VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

I — BAZI TERÖR TASNİFLERİ

Çeşitli yazarlar terörizmi değişik biçimlerde sınıflandırmaktadır¹.

Edward Hyams terörü “doğrudan doğruya terör” (direct terror) ve “dolaylı terör” (indirect terror) olarak ikiye ayırmaktadır². Doğrudan doğruya terör, terörün direkt bir biçimde başkanlar, krallar, kraliçeler, başbakanlar, bakanlar gibi üst seviye yöneticilerine yöneltilmesidir. Rusya’daki Narodnaya Volya, 18. asrın sonu ve 20. asrın başındaki Sosyal Devrimciler hareketi bu türdendir. Dolaylı terör ise, kendini ve halkı koruyamadığını göstermek suretiyle yönetimin itibarını ve güvenilirliğini sarsmak amacıyla, doğrudan doğruya yüksek seviyedeki yöneticilere değil, yan unsurlara yöneltilen terördür. Bu terörde binalar kundaklanır, bankalar soyulur, diplomatlar kaçarılır. Görüldüğü üzere Hyams’ın ayırımı daha çok taktik esaslara dayanmaktadır.

Grant Wardlaw, terörü, amaçlarını ölçü alarak, üç kategoriye ayırmaktadır: a) Şahsi amaçlar uğruna yapılan hareketler (adi suçlar), b) Askeri amaçlar için yapılan hareketler (savaş sırasında yapılan gerilla operasyonları), c) Politik amaçlar doğrultusunda yapılan hareketler (psikolojik savaş)³.

John Collins daha geniş bir tasnife giderek terörü beş türe ayırmaktadır. Bunlar, marazi (pathological) terör, zevk için yapılan (hedonistic) terör, hırsızlık (lacenous) terörü, resmî (offical) terör ve radikal terördür⁴.

Gerek Wardlaw’un, gerekse Collins’in sınıflandırmalarında dikkatimizi çeken bir nokta üzerinde biraz durmak istiyoruz. Birinci bölümde aktardığımız terör tanımlarında ve terörün niteliğiyle ilgili anlatımımızda şiddet ile terör arasındaki bağlantıya işaret etmiştik. Buna göre şiddet ile terör arasında yakın bir ilişki vardır. Her çeşit terör mutlaka şiddet ihtiva etmektedir, fakat hiç bir şiddet türü tek başına terör teşkil etmemektedir. Yani şiddet terörün doğması için gerekli ancak yeterli olmayan bir unsurdur. Oysa Wardlaw ve Collins’in tasniflerinde şiddet ihtiva etmekle beraber terör olmayan şıklar vardır. Wardlaw’un tasnifindeki “şahsi amaçlar uğruna yapılan hareketler” ve Collins’in sınıflandırmasın-

¹ Thornton, a.g.m., s. 72; Dönmezer, “Milletlerarası Tedhişçilik”, İ.Ü.H.F. C. XLIV den ayrı bası), İstanbul, 1980, s. 56.

² Hyams, a.g.e., s. 10.

³ Wardlaw, a.g.e., s. 19.

⁴ John M. Collins, “Definitional Aspects”, s. 2.

daki "marazi", "zevk için yapılan" ve "çeteler tarafından gerçekleştirilen" türlerin terör kapsamına dahil edilmesi pek isabetli bir yaklaşım değildir.

T.P. Thornton terörü iki kategoriye ayırmaktadır. İlki iktidardakiler tarafından yönetimin otoritesine meydan okuyanları sıkıştırmak üzere yapılan zorlayıcı (enforcement) terördür. Diğeri ise var olan sosyal ve siyasal düzeni yıkmaya, siyasal iktidarı ele geçirmeye yönelik, tahrik edici, saldırgan (agitational) terördür⁵.

Terör uzmanlarından Robert Moss, terörizmin, teröristlerin inançlarına veya hedeflerine göre de sınıflandırılabilceğini belirttiikten sonra, taktik bakımından terörü üç çeşide ayırmaktadır. Bunlar baskıcı terör (repressive terör), savunmacı terör (defensive terror) ve hücum terörü (offensive terror)dür⁶.

Bu sınıflandırmalar yanında, terör (terror) - karşı terör (counter terror); yukarıdan terör (terror from above) - aşağıdan terör (terror from below); kır terörü (rural terror) - şehir terörü (urban terror); iç terör (domestic terror) - uluslararası terör (international terror); devlet terörü (state terror-vigilant terror) - devlete karşı terör (terror against state); seçici terör (selective terror) - rastgele (ayırimsız) terör (indiscriminate terror); bireysel terör (individualist terror) - kitle terörü (mass terror) gibi ayrımlar da yapılmaktadır. Bunların her biri terörizmin belirli yönlerini ön plana çıkararak yapılan sınıflandırmalardır.

Bize göre anlamlı bir terör tasnifi şu şekilde olabilir:

- a) Devlet terörü - devlete karşı terör,
- b) Kır terörü - şehir terörü,
- c) İç terör - uluslararası terör.

Bu tasnif belirli ölçüler dikkate alınmak suretiyle yapılmaktadır. Devlet terörü - devlete karşı terör ayırımında başlıca ölçü terörü uygulayan güç ve yöneldiği hedeflerdir. Kır - şehir terörü ayırımı daha çok taktik-stratejik bir ayırımdır. Terör hareketinin stratejisi ve eylemlerin yoğunlaştığı bölge hangi terörün kır, hangisinin şehir terörü olduğunu belirlemektedir. Terörün etkilediği ülke sayısı, eylemi gerçekleştiren teröristlerin uyrukluk durumu, terörist hareketin yayıldığı alanlar ve buna benzer faktörler ise iç terör - uluslararası terör ayırımını yapmakta kullandığımız noktalardır.

Kuşkusuz bu üçlü sınıflandırma kesin ve mutlak bir ayırımı yansıtmamaktadır. Sayılan terör türleri zaman zaman çeşitli bakımlardan çaki-

⁵ Thornton, a.g.m., s. 72.

⁶ Moss, a.g.e., s. 32.

şabilir, iç içe geçebilir. Belirgin özellikleriyle bunlardan birine dahil edilmesi gereken bir terör hareketinin, daha başka özellikleriyle diğer türler içinde mütalâa edilmesi de düşünülebilir. Örneğin, hedef olarak devleti zayıflatmaya, çökertmeye yönelik bir terör hareketi, eylemlerini kırlık bölgelerde yoğunlaştırıyorsa kırsal, şehirler başlıca faaliyet alanlarıysa şehir terörüne de dahil edilebilir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bir terör şebekesi, aynı zamanda belirli bir ülkeyi de boy hedefi haline getirerek devlete karşı terör türüne de girebilir. Dolayısıyla diğer sınıflandırmalar gibi, bu sınıflandırma da mutlak ve sınırları kesinlikle belirli olan bir sınıflandırma değildir.

II — DEVLET TERÖRÜ - DEVLETE KARŞI TERÖR

Terörizm literatüründe yaygın biçimde kullanılan terör türü ayırımlarından biri devlet terörü - devlete karşı terör ayırımıdır⁷. Aynı anlamı vermek üzere yukarıdan terör - aşağıdan terör kavramları da kullanılmaktadır⁸. Hemen anlaşılacağı üzere devletten çıkıp devlet dışı varlıklara yönelik teröre devlet terörü, devlet dışından devlete yöneltilene ise devlete karşı terör denilmektedir.

A) DEVLET TERÖRÜ

Devlet terörü, devlet tarafından yöneltilenlere, belirgin gruplara, daha ziyade devlet otoritesine karşı direnen veya rejimi sarsmaya - yıkmaya yönelik, yahut öyle davranışları farzedilen kişi ve gruplara yöneltilen terördür⁹. Terör eylemi, bizzat devletin bir kuruluşu veya elemanı tarafından yapılması yanında; devletin dışında bulunan ama ona herhangi bir şekilde bağlı olan veya dolaylı olarak kontrolü altında bulunan kişi veya gruplarca gerçekleştirildiği takdirde de devlet terörüdür. Ayrıca, herhangi bir terörist kişi veya gruba, devlete dolaylı olarak dahi bağlı bulunmasa bile, eğitim, bilgi, silâh, para, sığınak sağlayarak yahut daha değişik şekillerde destek olunması halinde yine devlet terörü söz konusudur¹⁰.

Çağdaş devletin en belirgin özelliklerinden biri, kuvvet kullanmanın

⁷ Thornton, a.g.m., s. 72; Collins, a.g.m., s. 9; Robert A. Friedlander, "Terrorism and political Violence: Do the Ends Justify the Means?", *International Terrorism in The Contemporary World*, s. 317; Dönmezer, "Milletlerarası Tedhişçilik", s. 55; Keleş-Ünsal, a.g.e., s. 4.

⁸ Laqueur, a.g.e., s. 4; Frederick J. Hacker, *Crusaders, Criminals Crazies: Terror and Terrorism in Our Time*, New York: W.W. Norton Company, 1976, s. 275-90. 290-307; Ergil, a.g.e., s. 26, 39.

⁹ Thornton, a.g.m., s. 12.

¹⁰ Mackey, *Terrorism - Political...*, s. 18.

tekeline olmasıdır. Ancak rejimler arasında zor kullanmanın nitelikleri, yolu, derecesi ve tipi bakımından büyük farklılıklar vardır¹¹. Kural olarak demokratik rejimlerde ihtilâfların çözümü veya değişikliklerin gerçekleştirilmesi için şiddete başvurulmaz^{11a}. Çünkü demokrasilerde kullanılacak başka ve barışçıl yollar mevcuttur¹². İnsan haklarına saygılı demokratik rejimlerde dahi devlet zaman zaman zor kullanmak mecburiyetinde kalabilir. Fakat terör bütün otoriter ve totaliter hareketlerin ortak özelliğidir¹³. Totaliterizm literatüründe terörün özellikle iki yönü tasvir edilir. Birincisi totaliter hareketin iktidara gelmesinden evvel eski toplumu yıkmak için şiddetin gerekli olduğuna inanılmasıdır. İkincisi, iktidara geldikten sonra direnişlerin ezilmesi, "düşman"lar üzerinde otorite tesis edilmesi için şiddetin kullanılmasıdır. Bu safhada totaliterizm terörden yeni bir toplum inşa etme yolunda yararlanırken temel görüşü "yeni bir insan, yeni bir düzen, yeni bir tarih" sloganıyla formüle edilir¹⁴.

Totaliter rejimlerle terör o kadar iç içe geçmiştir ki, totaliterizm tanımlarında mutlaka teröre yer verilir. Raymond Aron totaliterizmi tanımlarken sıraladığı beş unsur arasında terörizmi de sayarak şöyle demektedir:

"Artık her şey devletin işi, her iş ideolojiye bağlı olduğundan, ekonomik veya mesleki bir işte yapılan hata, aynı zamanda ideolojik bir hata olur. Bundan, kişilere yapılması ihtimali olan bütün hataların politikleştirilmesi, ideolojik bir şekle sokulması ve sonuç olarak hem polisiye hem ideolojik olan bir terör doğar.

Kendinden anlaşılır ki, totaliterizmin tanımlanmasında ya partinin tekeli, ya ekonomik hayatın devletleştirilmesi, ya da ideolojik terör esas olarak görülebilir. Bütün bu unsurlar birleştiği ve gerekleri tamamiyle yerine getirildiği takdirde, totaliter olay tam olur"¹⁵.

Juan J. Linz'e göre terör totaliter sistemleri demokratik olmayan diğer sistemlerden ayıran unsurlardandır. "Totaliter sistemlerin, hiç değil-

¹¹ Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, Çev. Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları, Sevinç Matbaası, s. 64.

^{11a} Genel olarak demokrasi-şiddet ilişkisi hakkında çok ilginç bir ampirik inceleme için bkz.: G. Bingham Powel Jr., *Contemporary Democracies - Participation, Stability and Violence*, Harvard University Press, 1982, özellikle bölüm 8.

¹² Powell, a.g.e., s. 154.

¹³ Collins, a.g.m., s. 9; Moss, *Urban Guerillas*, s. 72; Arendt, a.g.e., s. 465 vd.

¹⁴ Henry Bienen, *Violence and Social Change*, The University of Chicago Press, 1968, s. 92.

¹⁵ Raymond Aron, *Demokrasi ve Totalitarizm*, Çev. Vahdi Hatay, İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1976, s. 285.

se bazı safhalarındaki ayırıcı özellikleri kütleli zor kullanımınıdır: Polisin hiçbir dış kontrol altında olmadan hareket etmesi, toplama kampları ve işkenceler, suç ispatlanmaksızın hapis ve idamlar, bazı halk kategorilerinin tümüne karşı baskı tedbirleri, açık yargılamanın hatta savunma imkânlarının olmayışı, sanığın eylemleriyle tamamen orantısız cezalar verilmesi ve bütün bunların, yakın tarihte uygulanması¹⁶.

B) DEVLETE KARŞI TERÖR

Daha önce de belirttiğimiz üzere, literatürde en çok sözü edilen terör türlerinden biri de devlete karşı terör (terror against state)dür¹⁷. Bazı yazarlar tarafından kullanılan «tabandan terör» veya «aşağıdan terör» (terror from below) kavramları da aynı anlamı vermektedir¹⁸.

Devlete karşı terör deyimiyle devlet dışı varlıklardan, daha doğrusu kişi ve gruplardan devlete (kişi ve kurum olarak) yöneltilen terör anlaşılmaktadır. Devlet dışı terörün yöneldiği amaçlar ve kullandığı taktikler değişebilir. Amaç mevcut sosyal - siyasal - ekonomik düzeni yıkıp yeni bir toplumsal - siyasal düzen kurmak, yahut belirli bir bölgeyi devletin egemenliğinden kopartıp ayrı bir devlet kurmak olabilir.

1 — DEVRİMCİ TERÖR

Bu terör türünde nihâi amaç mevcut sosyal, siyasal ve ekonomik düzeni yıkmaktır. Yıkma isteğinin çeşitli sebepleri olabilir. Sistem "kötü" olduğu ya da kötülüğüne inanıldığı için hoşnutsuz gruplar onu yıkmak isteyebilirler, veya tamamen inandıkları ideolojilerin hükümlerine göre düzeni «yargılayarak» «ölüm»e mahkûm edebilirler. Esasen, devlete karşı terör eylemlerine girişen terörist grupları sadece mevcut düzene karşı olmalarına ve kullandıkları sloganlara bakarak tahlil etmek onların gerçek karakterini anlamaya yeterli değildir¹⁹. Sloganlar genellikle kitleleri etkileyerek destek sağlamak için kullanılmaktadır. Meselâ Marksist - Leninist bir terör örgütü, halka yaptığı propagandada toprak reformu yapılarak topraksız köylülere toprak dağıtılmasını savunuyor olabilir. Ama bu gerçekten topraksız köylülerin toprak sahibi olmasını istediğini göstermeyebilir. Çünkü söz konusu ideolojide özel mülkiyet hakkı, en azından teorik olarak yoktur. Terör örgütünün rejimi devirip istediği rejimi kuması halinde köylünün elinden toprağın geri alınması ideolojik bir zorunluluktur. Dolayısıyla, halkı yanına çekmek için kullandığı bir takım sloganlara bakarak böyle bir örgüt hakkında sağlıklı değerlendirme-

¹⁶ Linz, a.g.e., s. 64.

¹⁷ Thornton, a.g.m., s. 72; Collins, a.g.m., s. 9.

¹⁸ Laqueur, a.g.e., s. 4; Hacker, a.g.e., s. 290-307.

¹⁹ Laqueur, a.g.e., s. 176.

ler yapılamaz. Bu yüzden terörist hareketleri değerlendirirken, rejime karşı olmaları ve kullandıkları sloganlar yanında nasıl bir düzen kurmak istediklerinin ve bütünüyle ideolojik yapılarının ve insan kompozisyonlarının da dikkate alınması gereklidir.

Sosyal, siyasal, ekonomik düzeni yıkmaya yönelik terörün tipik bir örneği olarak Uruguay'daki Tupamaro hareketi üzerinde kısaca durmakta yarar vardır. Uruguay, Lâtin Amerika'da Brezilya ve Arjantin arasına sıkışmış küçük bir ülkedir. 1960'ların sonlarında bu küçük ülkede 3 milyon kadar insan yaşamakta ve bunların hemen hemen yarısı başkent Montevideo'da bulunmaktaydı. Uruguay bölgedeki diğer ülkelere oranla daha iyi bir ekonomik duruma sahipti ve nisbî bir refah ülkesi sayılmaktaydı. Sık sık İsviçre ile kıyaslanan Uruguay aynı zamanda ömrü yüzyıla yaklaşan bir anayasal geleneğe sahipti²⁰.

MLN (Millî Kurtuluş Hareketi)'nin kuruluş kararı sol kanattaki Halk Birliği'nin Kasım 1962 seçimlerinde başarısızlığa uğramasından sonra alındı²¹. Moss'un belirttiğine göre ilk Tupamarolar seçimle asla iş başına gelemeyeceklerini anlayan bazı sosyalistlerdi. Tupamaros örgütü adını 18. asırda İspanyollara karşı bir isyanı yöneten Perulu kızılderili Tupaç Amaru'dan aldı²².

Tupamaroların ilk hareketi 1965'te ABD'nin Vietnam'a müdahalesini kınamak için yapılan bir protesto eylemi oldu. Bu yıllarda tahminen 50'den az üyeleri vardı²³. 1969'a gelindiğinde toplam sayıları 5000'e, aktif faaliyet gösteren üyeleriye 500'e çıkmıştı. Üstelik elemanları hep heyecanlı öğrencilerden ibaret değildi; aralarında meslek sahibi, tanınmış, saygın kişiler de vardı²⁴.

Örgütün lideri eski bir sendikacı ve hukuk öğrencisi Raul Sendic'di. Önceleri kırsal bölgelerde faaliyet gösteren Sendic, buralarda başarının zor olduğunu görünce Montevideo'ya yöneldi ve eylem alanı olarak şehirleri seçti. Örgütün ilk bildirilerinden birinde, "...ülkemizde taaruz edilmesi zor yerler varsa da, gerilla üssü kurabileceğimiz, zaptedilmesi imkânsız arazi kesimleri yoktur. Diğer taraftan 300 km'den çok caddeleri ve bir sürü binaları olan, sokaklarında bir mücadele geliştirmek için ideal, muazzam bir şehrimiz var" denilmekteydi²⁵.

²⁰ Robert Moss, "Urban Guerillas in Uruguay", *Problems of Communism*, September - October 1971, s. 17.

²¹ Moss, *Lâtin Amerika'daki Şehir Gerillaları*, Çev. b.d., Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1975, s. 24.

²² Moss, a.g.e., s. 24.

²³ Moss, *Urban Guerillas*, s. 211.

²⁴ Moss, *Lâtin Amerika'daki Şehir Gerillaları*, s. 25.

²⁵ Moss, a.g.e., s. 24.

Sosyalist bir devrim peşinde koşan²⁶ Tupamarolar başlangıçta çok ihtiyatlı hareket etti, ölenin kim olduğuna bakmadan gelişigüzel cinayet işlemedi²⁷. Halka mümkün olduğu kadar şirin görünmeye çalışıyorlardı. 1963'te yiyecek maddeleri taşıyan kamyon konvoylarını basıp ele geçirdikleri malzemeleri Montevideo'nun kenar mahallelerindeki fakir halka dağıtmışlardı. Bunu yılbaşında Noel Baba kıyafetine bürünerek yapmışlardı²⁸. Bu çeşit faaliyetleriyle dünya basınına sık sık konu oluyor, geniş yankılar uyandırıyorlardı²⁹.

Tupamarolar ihtiyaçları olan parayı temin etme işini "kamulaştırma" yoluyla yapmaktaydı. Bankalar kamulaştırma eyleminin başlıca hedefleriydi. Bu arada kendilerini adi soygunculardan farklı göstermek için azami dikkati sarfetmekteydiler. Ele geçirdikleri bazı belgeleri kullanarak mali yolsuzlukları açıklamak suretiyle "adi hırsız" olmadıklarını ispatlamaya çalıştılar³⁰. Bir ara öylesine güçlenmişlerdi ki, Başkanın yakın bir arkadaşını kaçırmak için birkaç gün rehin tuttular ve güvenlik kuvvetleri ne kadar çabalasa da yakalanmayacaklarını göstermek için daha sonra serbest bıraktılar. Bu tür eylemler yönetimin itibarını sarsarken kendilerinin de büyük ün kazanmasını sağlamaktaydı³¹.

Tupamarolar içlerinden birinin başkan olduğu dört-beş kişilik hücreler halinde örgütlenmişlerdi. Hücre başkanı diğer hücrelerle olan irtibatı sağlamakta ve bu sistem polis karşısında kolayca çözümlerini önlemekteydi³². Kuvvetlerini propaganda işleriyle, para ve silâh şeklinde lojistik destek sağlamakla ve nihayet yönetime karşı saldırı ve sabotajlarla uğraşan üç kümeye ayırmışlardı³³. Stratejileri basit ve aynı devrede Lâtin Amerika'daki bütün terör hareketlerinininkiyle aynıydı. Bütün plânları kendi eylemlerinden daha çok hükümetin vereceği cevaba dayanmaktaydı. Eylemleriyle yönetimi sert tedbirler almaya, "karşı terör" kullanmaya iteceklerini sanıyor, bunun ülkede ve dış dünyada olumsuz yankılar uyandırmasını, hükümetin bölünerek acizliğe düşmesini umuyorlardı. Bu arada halkın hoşnutsuzluğu da artacak ve daha büyük kitlelerin kendilerine katılmasıyla Tupamaroların öncülüğünde devrim yolu açılacaktı.

Tupamaroların stratejisindeki noktalardan biri gerçekten tuttu. Yönetimin artan olaylara karşı yoğunlaşan tedbirler aldığı görüldü. Ama

²⁶ Moss, *Urban Guerillas*, s. 218.

²⁷ Laqueur, a.g.e., s. 117.

²⁸ Moss, *Lâtin Amerika'daki Şehir Gerillaları*, s. 25.

²⁹ Laqueur, a.g.e., s. 118.

³⁰ Moss, a.g.e., s. 25.

³¹ Moss, a.g.e., s. 26.

³² Moss, *Urban Guerillas*, s. 222.

³³ Moss, a.g.e., s. 223.

yönetimin sertleşmesi, devrim yolunu açmak bir yana, Tupamaroların sonu oldu. Tupamarolar 1969-1970'te eylemlerine bütün hızlarıyla devam ettiler, bankaları soydular, ABD'li uzman Dan Mitrione'yi, arkasından Brezilya Genel Konsolosu Aloysio Gomide'yi kaçırdılar. Sayıları 150'ye yaklaşan siyasi mahkûmların hepsinin serbest bırakılmasını istediler. İsteklerinin reddedilmesi üzerine Mitrione'yi öldürdüler. Bu olaydan sonra, eylemlerin başlamasından o güne kadar eğitimden geçmiş ve geniş tecrübe kazanmış olan polis, büyük bir operasyona girişti ve aralarında Raul Sendic'in de bulunduğu 70 tupamaroyu yakaladı³⁴. Bu Tupamarolar için sonun başlangıcı oldu.

Artan olaylar sonunda Başkan Pacheco gittikçe çoğalan baskıcı tedbirler almaya zorlandı. Ağustos 1970'te hürriyetlerin tedricen rafa kaldırılmasına yol açan olağanüstü hâl tedbirleri almaya başladı³⁵. Tupamarolar 1971 seçimleri esnasında faaliyetlerine geçici olarak ara verdi. 28 Kasım 1971'de yapılan seçimlerde, Tupamaroların ve teröre bulaşmayan solun birlikte desteklediği Frento Amplio oyların ancak % 20 kadarını alarak üçüncü olabildi³⁶.

Destekledikleri partinin başarısız olmasından sonra Tupamarolar 1972'de "baskı güçlerine karşı dolaysız ve sistemli bir saldırı"ya girişilmesine karar vererek saldırılarını artırdılar. Karşılığında hemen tedbirler artırıldı. Tupamaroların terörist saldırılarının ve verilen cevapların nihâi sonucu ise, Lâtin Amerika'nın ilk nisbî refah ekonomisi seviyesine ulaşan, aynı zamanda tek demokratik ülkesi olan Urugay'da demokratik rejimin yıkılıp yerine sağ eğilimli bir askerî diktatörlüğün kurulması oldu³⁷.

1960'lı yıllarda Tupamarolar yanında Brezilya'daki Milli Kurtuluş Ordusu (ALN), Halkın Devrimci Ordusu (VPR), 8 Ekim Hareketi (MR-8), Halk Kurtuluş Hareketi (MLP), Brezilya Devrimci Komünist Partisi (PCBR); Guatemala'daki Devrimci Silâhlı Kuvvetler (FAR-ER), 13 Kasım Hareketi (MIR-13); Meksika'daki Devrimci Halk Silâhlı Kuvvetleri (FRAP) ve benzerleri, sosyal, siyasal ve ekonomik düzeni yıkmak amacıyla devlete yönelik terör (devrimci terör) uygulayan örgütlerdir.

2 — AYRILIKÇI - BÖLÜCÜ TERÖR

Devlete karşı terörün bir başka tipi ayrılıkçı terördür. Ayrılıkçı terörde amaç belirli bir bölgeyi bağlı olduğu ülkeden kopararak bağım-

³⁴ Moss, Lâtin Amerika'daki Şehir Gerillaları, s. 27.

³⁵ Moss, a.g.e., s. 27.

³⁶ Moss, Urban Guerillas, s. 238.

³⁷ Laqueur, a.g.e., s. 118.

sızlık kazandırmaktır. Ancak burada ince bir nüans vardır. Sömürge durumunda bulunan bir yeri bağımsızlığa kavuşturmaya çalışmakla sömürge olmayan yeri "bağımsızlaştırma" peşinde koşmak birbirinden farklı şeyler olmalıdır. Mamafih, önemli olan gerçek durumun nasıl olduğu değil, teröre yönelen gruplarca nasıl algılandığıdır. Otoriter veya totaliter, insan haklarına saygısız bir devletin hegemonyasında bulunan yerlerin insanları kadar, demokratik bir ülkenin belirli bir bölgesindeki bazı kişiler de sömürge durumunda olduklarına inanabilir ve bunu destekleyecek deliller araştırabilirler.

Ayrılkçı terör sosyal-siyasal düzeni yıkmaya yönelik töröre nispetle siyasal bakımdan daha az komplekstir³⁸. Hareketin meşruiyetini ve haklılığını sağlamak için uzun boylu ideolojik yorumlara gidilmesi gerekmez. Hareketin altında sağ ve sol bir ideolojinin yatması, sosyalizmin yahut milliyetçiliğin ön plâna çıkarılması bu bakımdan çok önemli değildir. İdeolojik tercih, bu günün terör dünyasında, faaliyetlerine her bakımdan destek sağlamak açısından önemlidir. Nitekim günümüzde sayılarının yüzlere yaklaştığı söylenen ayrılkçı terörist hareketlerin çoğu Marksist-Leninist eğilimlidir³⁹. Bunda ideolojik eğilimler kadar pragmatik beklentiler de rol oynasa gerektir. Çünkü sol ideolojiyi savunmak her şeyden önce hareketi dünya kamuoyunun önemli bir kısmı önünde haklı ve meşrû gösterme, geniş kitlelere rahatlıkla adını duyurma imkânı sağlamaktadır. İkincisi, 1980'lerde iş başında olan uluslararası terör şebekesinde sol fikirlerin ağırlıkta bulunması, Doğu blokunun ayrılkçı terör hareketlerini "milli bağımsızlık savaşı"yla eş anlamlı tutarak destekleyici tavır takınması ve demokratik ülkeleri terör yoluyla zayıflatmak arzusu yüzünden yardım sağlama imkânını artırmaktaydı⁴⁰.

Hangi ideolojiye dayanırsa dayansın, her ayrılkçı hareket, kendisi ile self-determination ilkesi arasında bir ilişki kurmaya çalışır. Bu ilkeye uygun olarak hareket ettiğini göstermek meşruiyet sağlama bakımından en önemli problemdir. Bağımsızlık isteğinin haklılığını da kültürel, linguistik özelliklerle, gerekirse ekonomik verilerle destekler⁴¹.

³⁸ Burton, a.g.e., s. 131.

³⁹ Sovyetler Birliği'nin terörle ilişkisi konusunda bkz.: Samuel T. Francis, *The Soviet Strategy of Terror*, Heritage Foundation, 1981; Shlomi Elad - Ariel Merari, *The Soviet Bloc and World Terrorism*, Tel Aviv: Jaffee Center for Strategic Studies, 1984; Brian Crozier, "Soviet Support for International Terrorism", *International Terrorism*, The Jonathan Institute, 1980, s. 65-73.

⁴⁰ Dobson - Payne, a.g.e., s. 81; Robert O. Freedman, "Soviet Policy Toward International Terrorism", *International Terrorism: National, Regional and Global Perspectives*, ed. Yonah Alexander, Praeger Publishers, 1976, s. 115.

⁴¹ Burton, a.g.e., s. 131.

Stratejik bakımdan ayrılıkçı terörist hareketin iki önemli hedefi vardır. İlki, özellikle sömürge-sömürgeci durumlarında, sömürgeci güce o bölgeyi elinde tutmanın kendisine çok pahalıya mal olduğunu göstermeye çalışmak, bundan vazgeçmeye zorlamaktır⁴². Diğer stratejik hedef, önce ayrılıkçı hareketin mücadele ettiği ülkenin iç kamuoyunu, sonra dünya kamuoyunu etkilemektir. Bu yönüyle terörist ayrılıkçı hareketin mücadelesi, bir bakıma, alenilik mücadelesidir. Bundan dolayı, genellikle bütün terör hareketlerinde olduğu gibi ayrılıkçı terör hareketinde de bir eylemin etkisi ve gücü onun propaganda değeriyle ölçülür. Onun için hür basına sahip demokratik ülkelerdeki ayrılıkçı terörist hareketler, dışa kapalı, basın hürriyetinin bulunmadığı, kitle iletişiminin son derece zayıf olduğu totaliter ülkelerdeki hareketlere göre çok daha şanslıdır. Kıbrıs'ta EOKA örgütünün ve Kuzey İrlanda'da İRA'nın İngiliz hakimiyetine karşı yürüttükleri terör kampanyasıyla, Sovyet egemenliğinde bulunan Ukrayna'da yürütülen terör kampanyaları arasındaki büyük etki farkı bu gerçeğe işaret etmektedir⁴³.

Ayrılıkçı terör örgütlerinin en eskilerinden olan İRA'nın tarihi 19. asrın ortalarına kadar uzanmaktadır⁴⁴. Temel hedefi Kuzey İrlanda'yı İngiltere'den koparıp Serbest İrlanda ile birleştirmek olan milliyetçi eğilimli bir harekettir⁴⁵. Fakat son yıllarda sol kanattaki terör örgütleriyle yakın ilişki kurmuş ve sosyalist fikirlere de yatkınlık göstermiştir⁴⁶. İRA'nın eskiden beri terör hareketlerinin epeyce yaygın olduğu İrlanda'da ortaya çıkmış olmasından dolayı, terör geleneğinin bu ülkedeki yeni halkası sayılması mümkündür⁴⁷.

Bugün İRA halâ dünyanın en tanınmış ayrılıkçı terör hareketlerinden ve faaliyetlerine aralıksız devam etmektedir. İRA'nın stratejisi, bütün ayrılıkçı hareketlerde olduğu gibi, İngiltere'ye, Kuzey İrlanda'yı kontrolünde tutmanın kendisine çok pahalıya mal olduğunu göstermektedir. Bunun için seçtiği İngiliz hedeflerine karşı yürüttüğü terör kampanyasıyla kamuoyunu etkilemek, İngiliz ordusunun ve güvenlik kuvvetlerinin moralini bozmak ister⁴⁸.

İRA yanında Fransız asıllı Kanada vatandaşlarının yaşadığı Quebec bölgesini Kanada'dan koparmaya çalışan Quebec Kurtuluş Cephesi

⁴² Moss, *Urban Guerillas*, s. 35; Burton, *a.g.e.*, s. 131.

⁴³ Burton, *a.g.e.*, s. 131.

⁴⁴ Laqueur, *a.g.e.*, s. 188.

⁴⁵ Moss, *a.g.e.*, s. 91.

⁴⁶ Laqueur, *a.g.e.*, s. 188.

⁴⁷ Dennis Clark, "Terrorism in Ireland: Renewal of a Tradition", *International Terrorism in The Contemporary World*, s. 77-79.

⁴⁸ Moss, *a.g.e.*, s. 35.

(FLO), Bask bölgesini İspanya'dan ayırmaya gayret eden ETA, ayrılıkçı terör hareketlerinin çok bilinen diğer iki örneğidir.

III — KIR TERÖRÜ - ŞEHİR TERÖRÜ

Kır terörü - şehir terörü ayırımı, terörist bir hareketin eylem sahasına, faaliyetlerini kır veya şehir bölgelerinde yoğunlaştırmasına bağlı olarak yapılan bir ayırımdır. Başka bir deyişle terör örgütünün hareket stratejisinde kırılık yerlerin mi, yoksa şehirlerin mi birinci derecede önem taşıdığı sorusuna verilecek cevap, kır terörüyle mi, şehir terörüyle mi karşı karşıya olduğumuzu belirler. Ayrıca belirli bir terör hareketinin bunlardan birine dahil edilmesi, diğerinin bünyesinde hiç mevcut olmadığını göstermez. Sadece, hangisinin önemli olduğunu anlatır.

A) KIR TERÖRÜ

Kır terörünün teorik temelleri Mao'ya kadar uzanmaktadır. Mao, Çin'de Stalinist politikaya uygun olarak büyük şehirleri elde etme yolundaki isyan teşebbüsleri başarısız kalınca, dogmatik - mekanik taktiklerin yetersizliğini ve mahalli şartlara uydurulması gerektiğini gördü⁴⁹. Bunun üzerine klâsik Marksist - Leninist yöntemi, yani önce şehir proleterleriyle işe başlayarak daha sonra köylüleri yedeğe almak politikasını, şehirlerin herbirinin etrafını bir insan seliyle sararak fiziki bakımından muhasara etme ve ele geçirme şekline çevirdi⁵⁰⁻⁵¹.

Bununla beraber bu konuda asıl üzerinde duracağımız teorik ve fiili gelişmeler Lâtin Amerika ülkelerinde ortaya çıktı. Fidel Castro, Ernesto Che Guevara, Fransız asıllı Guevara'cı Regis Debray kır terörünün teorisini geliştirdi⁵². Eski İspanyol generali Alberto Bayo "Gerilla'ya Yüzelli Soru"⁵³ isimli kitabıyla Kastro ve Guevara'ya eğitim desteği sağladığı gibi, bizzat yönettiği bir kampta fiilen eğitimlerini gerçekleştirdi⁵⁴.

Bunlar yanında, Jay Mallin'in belirttiğine göre Kuzey Vietnamlı general Hoang Van Thai'nin "Vietnam'da Gerilla Savaşının Bazı Tarafları" (Some Aspects of Guerilla Warfare in Vietnam) isimli kitabı ile İRA'da kullanılan "İrlanda Cumhuriyet Ordusu Gönüllülerinin El Kitabı" (The

⁴⁹ Burton, a.g.e., s. 71.

⁵⁰ Burton, a.g.e., s. 73.

⁵¹ Mao Zedung'un Halk Savaşında Temel Taktikler adlı kitabı kır ağırlıklı gerilla harbinde kullanılmak üzere hazırlanmış bir el kitabı mahiyetindedir. (Çev. Fuat Sandıkçı, İstanbul: Koral Yayınları, 1972.)

⁵² Burton, a.g.e., s. 76.

⁵³ Alberto Bayo, Gerilla Nedir, Çev. Mekin Gönenc, İstanbul: Ant Yayınları, 1969.

⁵⁴ Mallin, a.g.m., s. 394.

Handbook for Volunteers of the Irish Republican Army) adlı kitap kır terörüyle ilgili temel kaynaklardır. Ayrıca Bert "Yank" Levy'nin "Gerilla Savaşı" (Guerilla Warfare) kitabı şehir terörüyle ilgili bir bölümü kapsamakla beraber esas olarak kır terörü hakkındadır. Son olarak İsviçreli H. Von Dach Bern'in "Toplu Direniş" (Total Resistance) isimli eseri de bu listeye dahildir⁵⁵.

Kastro'nun devrim stratejisine göre, dağlarda, vadilerde yönetime karşı silâhlı ayaklanmaya kalkışacak küçük bir gerilla grubu, başka herhangi bir politik şartın yerine getirilmesine gerek kalmaksızın devrimin öncüsü olacaktır⁵⁶. 1959'da kırlara ağırlık veren bir gerilla harbiyle Küba'yı ele geçiren Kastro'nun bu görüşleri kısa sürede çok ilgi gösterilen yeni bir devrim stratejisi haline geldi. Kuvvetlerini yerleştirdiği bölgeden işleri yöneterek Havana'ya muzaffer bir komutan havasında giren Kastro, başarısının verdiği sarhoşlukla diğer Lâtin Amerika ülkelerine devrim ihraç etmeyi kafasına koydu⁵⁷. Hem ona, hem yakın arkadaşı Guevara'ya göre kır gerillası Lâtin Amerika'daki devrimci mücadelenin mihveriydi. Hatta Kastro şehirlerde devrim mücadelesinin geleceği hakkında öylesine ümitsizdi ki, "şehir devrimciler ve devrimci kaynaklar için mezardır" demektedir⁵⁸.

Kastro'ya göre şehirlerin "mezarlık" olmasına karşılık kırlar, dağlar devrim açısından büyük bir potansiyel taşımaktaydı. Buralarda hiç el değmemiş, geniş bir devrimci potansiyel vardı. Ayrıca sarp, yalçın bölgelere, güvenlik kuvvetlerinin ve ordunun erişmesi imkânsız değilse bile çok güç olacağından, buralar devrimci güçler için sağlam sığınaklar durumundaydı. Bu yüzden Kastro, "tüm tüfekler, tüm kurşunlar, tüm kaynaklar Sierra'ya" sloganını kullanmıştı. Çünkü şehirlere yerleşecek bir terörist grup gerektiği kadar büyüyüp güçlenemez, devrimci bir kuvvet olamaz, halk ordusu haline dönüşemez, dolayısıyla yönetimi ele geçiremezdi⁵⁹.

Şehirler niçin devrim faaliyetleri için elverişli değildi? Herşeyden önce şehirlerde gerillaların dağılmasını önlemek için merkezi bir yönetimin teşkil edilmesi gerekirdi. Böyle bir merkezi yönetim ise güvenlik kuvvetleri için iyi ve kolay bir hedef olurdu. Ayrıca şehirlerin hayat şartları daha yozlaştırıcı olduğundan gerillalar başka fikirlerin etkisinde kalabilirlerdi⁶⁰. Dolayısıyla devrim için yegâne verimli alan kırlık bölgelerdi.

⁵⁵ Mallin, a.g.m., s. 394.

⁵⁶ Moss, a.g.e., s. 141.

⁵⁷ Mallin, a.g.m., s. 394.

⁵⁸ Moss, Latin Amerika'daki Şehir Gerillaları, s. 6.

⁵⁹ Laqueur, a.g.e., s. 180.

⁶⁰ Laqueur, a.g.e., s. 180.

Kastro'nun yakın arkadaşı, onunla birlikte Küba'da Batista rejimine karşı mücadele etmiş olan Ernesto Che Guevara da Kastro ile aynı görüşleri paylaşmaktaydı. Guvera parti kontrolü dışında, küçük gerilla grupları tarafından sürüklenecek bir devrimi gerçekleştirmek istemekteydi⁶¹. Onun nazarında partiler ve programlar, devrim yolunda dövüşmekten daha az önemliydi.

Guevara'ya göre Küba devrimi Lâtin Amerika'daki devrimci hareketler için üç temel ders sağlamıştı. Bu üç temel ders şunlardı:

- a) Halk kuvvetleri orduya karşı bir zafer kazanabilir.
- b) Devrim için bütün şartların hazır olmasını beklemek gereksizdir; silâhlı bir öncü grubun isyanı devrim şartlarını yaratabilir,
- c) Az gelişmiş Amerika'da kırılık alanlar silâhlı devrimci mücadelenin temel alanıdır⁶².

Kır gerillacılığını benimsemesine rağmen, Guevara, kır gerillacılığıyla birlikte etkili bir şehir terörü kampanyasının da gereğine inanmıştı. Başarılı bir şehir terör şebekesinin endüstriyi darbeleyebileceğini, ticareti kesebileceğini, askeri kuvvetleri merkezi yerleşim bölgelerine bağlı tutarak kır gerillasının daha rahat hareket etmesini sağlayabileceğini gözledi. Fakat şehir gerillacılığının otonom olabileceği fikrini reddetti. Şehir terörünün ikinci derecede önemli bir rolünün olacağına, bütün terör ağının kırılık alana yerleşmiş merkezi yönetimin kontrolü altında kalması gerektiğinde ısrar etti⁶³.

Kır terörü teorisinin önemli isimlerinden biri de Guevara'nın arkadaşı Fransız asıllı Regis Debray'dir^{63a}. Lâtin Amerika ülkelerinde olanları çok yakından takip eden Debray, devrim ve silâhlı mücadele konusundaki görüşlerini 1967'de Havana Üniversitesi'nde çalışırken aynı yerde yayınlanan "Devrim İçinde Devrim" (Revolution in the Revolution) isimli kitabında açıkladı. Bu eseriyle Marksist - Leninist devrim stratejisinde devrim yaptığı kanaatiyle kitabına böyle bir isim verdi⁶⁴.

Debray esas olarak kırılık alanlarda faaliyet gösteren bir gerilla grubunun var olan sosyal, siyasal düzeni kesintiye uğratarak ve rejimi zayıf-

⁶¹ Burton, a.g.e., s. 76.

⁶² Ernesto Che Guevara, "Lessons of the Cuban Revolution", *Guerilla Warfare and Marxism*, ed. William J. Pomeroy, London: Lavrance and Wishart, 1969, s. 287.

⁶³ Moss, *Urban Guerillas*, s. 146.

^{63a} 1980'lerdeki Regis Debray'nin burada özetlenen eski fikirlerini paylaşmadığı, "devrim"den ve "devrimcilik"ten vazgeçmiş olup, 20 yıl önce yapılanları "çocukluk" olarak gördüğünü hatırlatmak kendisine haksızlık etmemek için gereklidir!

⁶⁴ Regis Debray, *Devrim İçinde Devrim*, Çev. R. Güngör, Ankara: Toplum Yayınları, 1967.

latarak devrim için gerekli şartları yaratabileceğini savundu. Küba devriminin Lâtin Amerika ülkelerine yararlı bir devrim stratejisi ortaya koyduğunu söyleyerek bunu şöyle belirtmekteydi: "Yavaş ya da hızlı bir hazırlanma ile seçilmiş, uygun kırsal bölgelerinde yürütülen gerilla savaşı, seyyar stratejik bir kuvvet ve geleceğin sosyalist devletinin çekirdeğini teşkil edecek bir halk ordusu"⁶⁵.

Debray'ye göre klâsik gerilla grupları millî devrim cephesinin gelişmesini sağlayabilirdi. Bu küçük gruplar devrimi gerçekleştirecek asıl motoru harekete geçirecek küçük motorlardı. Devrim sürecinin başlaması için başlangıçta merkezi bir parti organının bulunmasına ve kontrolüne gerek yoktu. Debray bu görüşüyle devrim için mutlaka "çelik disiplinli bir parti"nin gerekli olduğu yolundaki klâsik Leninist ilkedden saparak devrim stratejisinde devrim yapmış olmaktadır⁶⁶. Ona göre uzun sürecek bir partileşme sürecini beklemek yerine eylemlere başlanır, daha sonra parti zaman içinde doğabilirdi.

Debray'nin stratejisinde "kurtarılmış bölge" olarak tabir edilen yerlerin de büyük önemi vardır. Zaten gerilla grubunun politik önderlik fonksiyonu da ilk kurtarılmış bölgeyi çeşitli bakımlardan örgütlerken kendini gösterecekti. Teröristlerin devleti ele geçirdikleri zaman uygulayacakları tarım reformu, köylü kongreleri, vergi salımı, devrimci mahkemeler, ortak hayatın disiplin altına alınması gibi uygulamalar ilk defa burarlarda uygulamaya konacaktı. "Kurtarılmış bölge, geleceğin devleti için bir prototip ve örnek, idarecileri, devletin gelecekteki liderleri için model olur" diye yazan Debray, "böyle bir sosyalist 'provayı' silâhlı halk kuvvetlerinden başka kim yapabilir?" diye sormaktaydı⁶⁷.

Kırsal terörizminin Lâtin Amerika ülkelerindeki denemeleri başarısızlıkla sonuçlandı. 1960'lar boyunca Venezuela, Peru, Guatemala ve Bolivya'da çeşitli terörist gruplar bu stratejiyi uygulayarak rejimleri devirmeye, devrim yapmaya çalıştı. Özellikle Küba'daki modeli dışarıya ihraç etmeye çalışan Fidel Kastro'nun desteğiyle olaylar hız kazandı. Fakat bütün denemeler sonuçsuz kaldı. Bunların en dikkat çekici olanı Bolivya'da gerçekleşti. Küba'da Kastro ile birlikte çarpışan Guevara Bolivya'ya geçerek etrafına adam toplamaya başladı. Ne var ki umduğunu bulamadı, daha çok maceraperestlerin ilgisini çekti ve nihayet 1967 sonbaharında bir askeri birlik tarafından kısırılarak öldürüldü. Bu olay Guevara ile birlikte kırsal terörizminin de bir bakıma sonu oldu⁶⁸.

⁶⁵ Debray, a.g.e., s. 23.

⁶⁶ Burton, a.g.e., s. 77.

⁶⁷ Debray, a.g.e., s. 110.

⁶⁸ Moss, *Urban Guerillas*, s. 141.

Guevara'nın ölümü aynı zamanda yeni bir mitolojinin doğmasına yol açtı ve kısa süre sonra "Che Guevara yaşıyor" sloganı baştan başa bütün dünyadaki sol eğilimli teröristler tarafından kullanılır oldu. İsmi böylece uzun yıllar yaşadı. Hatta 1976'daki Entebbe olayında Filistinli teröristler kendilerini "Che Guevara of Gaza" grubu olarak takdim etti. Guevara'nın resimleri, posterleri her yeri kapladı ve bir dönem 25 yaşın altındaki herkes kendini Guevara benzeri bir gerilla gibi görmeye başladı⁶⁹.

B) ŞEHİR TERÖRÜ

Dünyanın birçok yerinde, son yıllarda kır teröründen şehir terörüne doğru bir gelişme görüldü. Mao Tse Tung, Ho Chi Minh, Guevara ve Debray'nin kır gerillacılığını teşvik eden teorilerinden şehir gerillacılığına kayış oldu. Hangi ideolojiyi savunursa savunsun, ister milliyetçi, ister nihilist, isterse Marksist - Leninist olsun pek çok terör örgütü şehir gerillacılığına yöneldi⁷⁰. Anthony Burton'un belirttiğine göre 1971 yılında baştan başa dünyada 30'dan fazla şehir terör örgütü vardı ve bunlar Anarşizm, Kastroizm, Leninizm, Maoizm, Troçkizm, milliyetçilik gibi fikirler tarafından motive edilmekteydi⁷¹.

Terör örgütleri niçin kırlardan şehirlere yöneldi?

Teröristlerin eylem alanı olarak şehirleri tercih etmelerinin çeşitli sebepleri vardır. Her şeyden önce kır teröristlerinin Lâtin Amerika ülkelerindeki, özellikle Boliviya'daki başarısız denemeleri, kırların devrimci mücadele açısından sanıldığı kadar elverişli olmadığını göstermiştir. Çağdaş toplumlarda asıl önemli yerlerin büyük yerleşme merkezleri olduğunu, endüstri, zenginlik ve gücün birkaç büyük şehirde toplandığı ülkelerde, diğer yerlerde ortaya çıkan ayaklanma ve terörist hareketlerin merkezi yönetim için çoğu zaman önemli bir tehlike teşkil etmediğini meydana sermiştir⁷². Böyle bir durumla karşılaşan ülkede yöneticilerin endüstri merkezlerinde hakimiyeti ellerinde tuttuktan sonra diğer yerlerdeki olayları bastırmak üzere büyük miktarlarda kuvvet göndererek rahatlıkla teröristlerin üstesinden gelebileceği anlaşılmıştır⁷³. Ayrıca Küba'nın desteğinin azalması üzerine bu bölgede kır gerilla grupları zayıflamış, yeni bir eylem alanı olarak gözler şehirlere çevrilmiştir⁷⁴.

⁶⁹ Dobson, Payne, a.g.e., s. 26.

⁷⁰ Bowman H. Miller - Charles A. Russell, "The Evolution of Revolutionary Warfare: From Mao to Marighella and Meinhof", **Terrorism: Threat, Reality, Response**, ed. Robert Kupperman - Darrell Trent, Hoover Institution Publication, 1979, s. 185.

⁷¹ Burton, a.g.e., s. 4.

⁷² Moss, Lâtin Amerika'daki Şehir Gerillaları, s. 7.

⁷³ Burton, a.g.e., s. 7-8.

⁷⁴ Burton, a.g.e., s. 9.

Kır terörünün başarısız denemeleri kadar şehirlerin terör faaliyetlerine sağladığı kolaylık ve çekicilik de terörist grupların şehirlere yönelmesinde etkili olmuştur. İlk olarak şehirler teröristlere kırılık alanlara nazaran daha fazla hedef sağlamaktadır. Zbigniew Brzezinski'nin bu hedeflere "sinir sistemi" dediği belirtilmektedir⁷⁵. Su pompalama ve temizleme istasyonları - hatları, telefon santralleri, radyo ve televizyon istasyonları hep birlikte bir şehrin sinir sistemini teşkil etmektedir. Bunlar teröristler için çok cazip hedefler olabilirler. Kuşkusuz bu hedeflere yapılacak saldırıların etkisi ve yankısı da çok büyük olacak, teröristlerin seslerini çok geniş kitlelere duyurmalarını sağlayacaktır.

Ayrıca şehirler, silâh, malzeme ve para temini bakımından teröristlere kırlara oranla daha fazla imkân sunar. İstihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi de şehirlerde daha kolaydır⁷⁶. Teröristler kendilerini kalabalık şehirlerde rahatça gizleyebilir, çağdaş şehirlerin anonim yapısı onlara dikkat çekmeden çahşabilecekleri zeminler ve az gayretle elde edebilecekleri insan kaynakları hazırlar⁷⁷. Bundan dolayı son yıllarda terör örgütleri kırılık bölgeler yerine şehirlerde üslenmeyi tercih etmektedir.

Şehir terörünün Lâtin Amerikalı iki önemli teorisyeni vardır: Abraham Guillen ve Carlos Marighella. Guillen teröristlerin çok sayıda küçük eylemlere girerek güvenlik kuvvetlerini geri çekilmeye zorlaması gerektiğini söylemiştir. Düşündüğü ideal hücre en fazla beş kişiden oluşan başka bir merkeze danışmadan eylem kararı alıp uygulamaya koyabilen bir gruptur. Gizliliğe ve hareketliliğe büyük önem vermiş, sabit cephe çatışmalarından kaçınılmasını istemiştir. Guillen aynı zamanda kitle desteğinin sağlanması için politik çalışmaya da önem verilmesini önermiştir⁷⁸. Uruguay'daki Tupamaro hareketinin teorisyeni olan Guillen devrimi gerçekleştirmeye elverişli şartların şehirlerde bulunduğunu, dev şehirlerin kenar mahallelerindeki yoksul kitlelerin devrim için iyi bir dayanak olduğunu, devrimci terör hareketlerinin kırlara yayılarak bu kitleden kendisini tecrit etmesinin büyük bir hata olduğunu yazmıştır⁷⁹.

Şehir terörünün asıl meşhur ve etkili teorisyeni Brezilyalı Carlos Marighella'dır. Marighella görüşlerini "Şehir Gerillasının El Kitabı" (The Minimanual of the Urban Guerilla) isimli kitapçığında anlatmıştır. Brezilyalı teröristler için yazılmış olmasına rağmen bu metin, dünyanın birçok yerinde, çok sayıda terör örgütü için yararlı bir kaynak olmuştur⁸⁰.

⁷⁵ Mallin, a.g.m., s. 393.

⁷⁶ Miller - Russell, a.g.m., s. 186-7.

⁷⁷ P.B. Grabosky, "The Urban Context of Political Terrorism", *The Politics of Terrorism*, s. 52-6.

⁷⁸ Laqueur, a.g.e., s. 184.

⁷⁹ Burton, a.g.e., s. 96.

⁸⁰ Mallin, a.g.m., s. 394.

Şehir terörünün sadece teorisiyle uğraşmakla kalmayan, bizzat uygulamaya da çalışan, hayatının son yıllarını bu yolda harcayan Marighella, ömürünün önemli bir kısmını Brezilya Komünist Partisi içinde geçirmiş gedikli bir politikacıydı. 1967'de 58 yaşındayken Havana'da yapılan Lâtin Amerika Dayanışma Konferansı'na katıldı. Geri döndükten sonra Brezilya Komünist Partisi'nin "burjuva ideolojisi ve seçim hayalleri" olarak nitelendiği görüşlerini küçümseyerek reddetti. Şubat 1968'de partiden ayrılıp ALN (Aloca Libertadora Naclonal - Brezilya Milli Kurtuluş Cephesi) isimli örgütü kurarak terör eylemleri gerçekleştirmeye başladı⁸¹.

Robert Moss şehir gerilla stratejisinde Marighella'nın bazı pratik amaçlar gözettiğini belirtmektedir. Bunların ilki şehirlerdeki eylemlerle güvenlik kuvvetlerinin belirli yerlerde oyalanması, şehirlere bağlı tutulmasıdır. Bu arada diğer seyyar terör grupları modern hayatın ve dev şehirlerin teröristlerin önüne serdiği hedeflere, resmi binalara, havaalanlarına ve fabrikalara daha rahat saldırabileceklerdir. İkinci olarak bir "seçici terör" (selective terror) kampanyasıyla ve terörist gruplarla mücadele etmedeki yetersizliğini göstermek suretiyle rejimin güvenlik kuvvetlerini ve diğer görevlilerini demoralize edeceklerdir. Üçüncü pratik amaç ise başarılı ve büyük yankı uyandıran eylemlerle yönetimle mücadele edilebileceğini, ona saldırılabileceğini, yönetimin kendi adamlarını dahi koruyamadığını ortaya koyarak, çekingen kimseleri cesaretlendirmek ve yeni insan gücü kazanmaktır⁸².

Marighella'nın stratejisinde yönetimi baskıcı tedbirler almaya itme, halkla yönetim arasında bir uçurum açılmasını sağlama düşüncesi çok önemli bir yer işgal etmektedir. Onun kanaatine göre şehir teröristlerinin eylemleri arttıkça yönetim de aldığı karşı tedbirleri artırmak ve sertleştirmek zorunda kalacaktır. Böylece ortaya bir "polis terörü" çıkacaktır. Polis gerekli gereksiz evlere girecek, masum kimseleri göz altına alıp tutuklayarak vatandaşlar için hayatı güçleştirecektir. Bu arada politik cinayetler de giderek çoğalacak, ülkedeki karşılıklı sertlikler şiddetini artırarak sürecektir. Bu süreç sonunda ülkedeki siyasi kriz askeri bir buhrana dönüşecektir. Buna "askerileştirme stratejisi" de denmektedir⁸³.

Askerileştirme stratejisine göre bir taraftan teröristlerin eylemleri, diğer taraftan güvenlik kuvvetlerinin sert tedbirlerinin etkisiyle yönetimle halk arasındaki mesafe büyüyecektir. Tabii bunlar olurken şehir

⁸¹ Moss, *Urban Guerillas*, s. 194-195.

⁸² Moss, *a.g.e.*, s. 197.

⁸³ Carlos Marighella, "Minimanuel of the Urban Guerillas", *The Terror and Urban Guerillas: A Study of Tactics and Documents*, ed. Jay Mallin, University of Miami Press, 1982, s. 111-112.

teröristlerinin taraftarları da hızla artacaktır. Sonunda gerilla savaşı kır-
lara kayacak, yönetimin güçleriyle devrimci gerillalar arasındaki nihâi
hesaplaşma oralarda olacaktır⁸⁴.

Marighella'nın modelinde terör esasına dayanan devrim mücadelesi
sosyal, politik, ekonomik temelleri olan geniş bir zeminde başlamakta-
dır. Şehir gerilla faaliyetleri başlıca iki amaca yöneliktir. Birincisi düş-
manların fizikî olarak tasfiyesi; ikincisi yönetime ait silâhların, eşyala-
rının ve "kapitalistler" in, büyük toprak sahiplerinin, "emperyalistler" in
mallarının, eşyalarının gasbidir; yani kısaca cinayet ve soygundur⁸⁵.
Marighella iki veya üç kişiden oluşan seyyar gerilla gruplarının oluşturu-
lmasını ve sabotaj, bombalama, suikast, mahkûmların kaçırılması gibi
faaliyet türlerini de tavsiye etmektedir⁸⁶. Ayrıca "sinir savaşı" adı altında
asılsız söylentilerin yayılmasının, yabancı ülke görevlilerinin kaçırılma-
sının, Birleşmiş Milletler'in ve Uluslararası Hukuk Komisyonu ile İnsan
Hakları Komisyonu'nun "diktatörlüğün adamları" tarafından kullanılan
şiddet ve terör konusunda haberdar edilmesinin önemine değinmektedir⁸⁷.
Bunlar, tabiatıyla, psikolojik yönü ağır basan faaliyetlerdir. Zaten Ma-
righella "devrimci savaş" ın "şehir gerilla savaşı", "psikolojik savaş" ve
"kır gerilla savaşı" biçiminde belirlediğini ve "şehir gerilla savaşı" veya
"psikolojik savaş" ın şehir gerillasına dayandığını söylemektedir⁸⁸.

Marighella'nın modelinde bütün bu eylemleri gerçekleştirecek bir şe-
hir gerilla hareketi, yani "ateş grubu", "ateş timi", üç-dört kişiden olu-
şan ve en nişancı, bir makineli tüfeğin en iyi nasıl kullanılacağını bilen
kişi tarafından yönetilen hücrelerden oluşur. Her hücre kendi kararları-
nı verir ve uygular⁸⁹. Bir taraftan bu grupların terör eylemlerinin, diğer
taraftan yönetimin giderek artan ve sertleşen tedbirlerinin etkisiyle ül-
kede doğan siyasi buhran askerî bir buhrana dönüşür. Nihayet gerilla
gruplarına geniş kitlelerin katılmasıyla ortaya çıkan "halk ordusu" ve
rejimin silâhlı kuvvetleri arasında yapılacak nihâi bir çatışmayla rejime
son darbe indirilir ve iktidara geçilir.

Marighella, kır terörüne karşı çıkıp şehir terörünü savunmakla bera-
ber, şehir gerillasının bazı olumsuz şartlarla karşı karşıya olduğunu söy-
ler. Açık bir sokak çatışmasına giremeyeceğini, geniş bir sempatizan ve
işbirlikçi kitlesine sahip olmadıkça bir yerde saklanamayacağını anlatır.

⁸⁴ Burton, a.g.e., s. 81.

⁸⁵ Burton, a.g.e., s. 83.

⁸⁶ Marighella, a.g.m., s. 98-103.

⁸⁷ Marighella, a.g.m., s. 104-5.

⁸⁸ Marighella, a.g.m., s. 71.

⁸⁹ Marighella, a.g.m., s. 80.

Şehir terörü kampanyasının başlangıcında teröristlerin moralini ayakta tutmanın da problem olduğunu belirtir⁹⁰. Marighella şehir gerillasının yeğâne başarı ümidinin devamlı hücum olduğuna inanır. Savunmanın, müdafaada kalmanın kendileri için ölüm anlamına geldiğini, ayrıca gerillaların kaynaklarının ve ateş güçlerinin az olmasından dolayı yoğun ve etkili bir hücumla karşı kendilerini savunamayacaklarını, bu bakımdan kurnazca dövüşerek vurup kaçmalarının gerektiğini söyler⁹¹.

Marighella, Şehir Gerillasının El Kitabı'nda, özetlediğimiz stratejisi yanında ideal bir "şehir gerillası"nın özelliklerinden de söz etmektedir. "Şehir gerillası yönetimin amansız düşmanıdır ve yöneticilere ve ülkeye hakim olan, iktidarı kullanan kimselere saldırır. Şehir gerillasının baş görevi askeri kuvvetleri, askeri diktatörü ve onun baskıcı kuvvetlerini şaşırtmak, yıpratmak, moralini bozmak ve aynı zamanda Kuzey Amerikalıların, yabancı yöneticilerin ve Brezilya'nın yukarı sınıfının malına, mülküne, zenginliğine saldırmak ve tahrip etmektir"⁹². Ona göre şehir gerillası "askeri diktatörlüğe karşı alışılmamış yöntemleri kullanarak silâhlı mücadele veren kişidir"⁹³. Şehir gerillasının işi vurup kaçmaktır. Gerilla kendisini cinayet, kaçırma, pusu, sabotaj, banka soyma, hapishane ve ordu tesislerine baskın gibi eylemlere adar⁹⁴.

Marighella'nın kafasında sertlik ve eylem her şeyden önce gelmekteydi. Ne kadar sert ve yıkıcı olunursa stratejinin o kadar iyi işleyeceğine inanmaktaydı. Askerî tesislere, endüstri kuruluşlarına, her çeşit ulaşım araçlarına, petrol hatlarına ve buna benzer pek çok hedefe sabotajlar yapılmasını, su ve yiyecek depolarının tahrip edilmesini istemekteydi. Gerek onun gerekse takipçilerinin nazarında ateş etmek her türlü siyasi eylemden, düşünceden, fikir tartışmasından çok daha önemliydi. Gelecekteki yeni toplum bol bol nutuk atanlar değil, silâhlı mücadeleye girişenler tarafından kurulacaktı⁹⁵.

Marighella'nın örgütü ALN Brezilya'da ve dış dünyada oldukça geniş yankı uyandıran eylemler gerçekleştirdi. Banka soygunları yaptı, iş adamlarını ve yabancı ülkelerin temsilcilerini kaçırdı. Kaçırdığı kimseleri rehin tutup yöneticilerle mahkûmların serbest bırakılması için pazarlığa oturdu. Fakat sonuç kağıt üzerinde çizilen stratejiye uygun olmadı. ALN'nin başı Carlos Marighella Sao Paulo'da pusuya düşürülerek Kasım

⁹⁰ Moss, a.g.e., s. 196.

⁹¹ Moss, a.g.e., s. 196.

⁹² Marighella, a.g.m., s. 72.

⁹³ Mallin, a.g.m., s. 395.

⁹⁴ Moss, a.g.e., s. 196.

⁹⁵ Laqueur, a.g.e., s. 185.

1969'da öldürüldü. Yerine geçen Camerra Ferreira da aynı akibete uğradı ve 1970 Ekim'inde öldü. Aynı günlerde Brezilya'da faaliyet göstermekte olan Halkın Devrimci Öncüleri (VPR) isimli örgüt de tasfiye edildi⁹⁶. Böylece şehir terörünün Marighella tarafından çizilen teorisi uygulamada iflas etmiş oldu.

Kır-şehir terörünü anlatmayı bitirirken kısa bir değerlendirme yapmak istiyoruz. Gerek kır, gerekse şehir terörizmi elitist teorilerdir. Bu anlayışa göre uzun uzadıya devrim şartlarının oluşmasını beklemenin gereği yoktur. Kısa yoldan, kendini devrime adanmış silahlı bir öncü grubun gerçekleştireceği eylemlerle devrimci örgüt ve devrimin "objektif" şartları doğabilir⁹⁷.

Gerek kır, gerek şehir terörü, hem sağ hem sol ideolojik motivasyonlarla hareket eden gruplar tarafından kullanılabilir. Ayrıca genellikle sadece kır veya şehir terörü uygulanmayıp, bileşimlerini deneme yoluna gidilmektedir. Harekete kır veya şehir terörü karakterini ise bu bileşimde ağır basan taraf kazandırmaktadır. Kır ve şehir teröründe benzerlikler yanında ayrılıklar da vardır. Her iki türün de elitist olması, öncü kuvvetlerin devrim sürecini başlatacağını kabul etmesi temel benzerliklerdir. Buna karşılık kır terörünün stratejiyle şehir terörünün stratejisi arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Kır teröründe sürekli hareket esastır, şehirlerde bu mümkün değildir. Şehirlerin kenar mahalleleri, bazen çok kullanışlı olmalarına rağmen, teröristlere kırılık bölgeler kadar geniş imkânlar ve sığınaklar sağlamayabilir. Kır teröristleri daha geniş birimler halinde çalışır, kendilerini tümenlere, alaylara ve daha alt bölümlere ayırırlar. "Kurtarılmış bölge"lerde siyasi ve sosyal reformlar yapar, açık propagandaya girer ve örgüt şebekelerini kurarlar. Oysa şehirlerde bunlar kolay kolay mümkün olmaz. Şehir teröristleri kır gerilla gruplarına nazaran daha az sayıda insanı bünyelerinde barındırırlar. Lâtin Amerika'da binden fazla üyesi olan şehir gerilla grupları nadirdir. Şehir terör gruplarının üyelerinin azlığı terör faaliyetlerindeki güçlülüklerinin kaynağı, politik alanda ise zayıflıklarının sebebi olur. Çok tanınan ve Batı kamuoyunda geniş yankılar uyandıran Baader-Meinhof, Japon Kızıl Ordusu ve Kızıl Tugaylar çok büyük gruplar sanılmıştır. Halbuki en fazla yankı uyandırdıkları dönemde 5-15 kadar üyeleri olmuştur⁹⁸. Bu, şehir teröristlerinin propaganda ve kamuoyunu etkileme bakımından kır teröristlerine nazaran çok daha etkili olduklarının kanıtıdır.

⁹⁶ Laqueur, a.g.e., s. 183.

⁹⁷ Robert Moss, Lâtin Amerika'daki Şehir Gerillaları, s. 27.

⁹⁸ Laqueur, a.g.e., s. 218.

IV — İÇ TERÖR - ULUSLARARASI TERÖR

Terör türlerini anlattığımız bu bölümde son olarak iç terör ve uluslararası terör üzerinde duracağız. Esasen iç terör kavramı terörizm literatüründe çok az kullanılmakta, buna karşılık uluslararası teröre her zaman yer verilmektedir. Hemen belirtmeliyiz ki, iç-uluslararası ayırımı bunların birbirinin karşısı olduğunu anlatmak üzere yapılan bir ayırım değildir. Terörü gerçekleştirenlerin kimliğine, alt yapılarına, eylemlerin etkilerine ve bunun gibi noktalara dayanarak ortaya konulan bir sınıflamadır. Bir terör eyleminin, dolayısıyla onu gerçekleştiren terör hareketinin yerli mi yoksa uluslararası mı olduğunu belirlemek için yararlanılabileceğimiz kıstaslar vardır. Bunların bir kısmını şöylece stralayabiliriz⁹⁹:

- Eylemi gerçekleştiren kişi veya örgütün, eylemin yapıldığı ülkeden veya başka bir ülkeden olması,
- Saldırılan hedefin, saldırının yapıldığı ülkenin parçası veya uyruğu olup olmaması,
- Eylem için gerekli para, silâh, istihbarat desteklerinin nereden sağlandığı.

İşte bu gibi kriterleri kullanarak iç (yerli) terörle uluslararası terör arasında bir ayırım yapabiliriz. Ancak bu ayırım mutlak bir farklılığı yansıtmaktan ziyade konuyu incelemede bize teknik kolaylıklar sağlar. Esasen uluslararası ilişkilerin alabildiğine yoğunlaştığı, teknolojik gelişmelerin dünyayı insanlar için çok küçülttüğü, ulaşım imkânlarının çok bol ve hızlı olduğu, kitle iletişim araçlarının son derece geliştiği ve dünyanın her hangi bir yerindeki en küçük olayı dahi anında her yere duyurduğu çağımızda, tamamen yerli niteliklere sahip bir terör hareketinin doğmasını beklemek boşunadır. Yerli saiklerle ortaya çıksa dahi kısa sürede her terör hareketi boyutlarını büyütmede ve uluslararası terörizmdeki yerini almaktadır. Nitekim, literatürdeki incelemeler okunduğunda da, son dönemlerde hemen hemen hiç bir terörist hareketin belirli bir ülkenin sınırları içinde sıkışıp kalmadığı, şu veya bu şekilde mutlaka dışarıya taşıdığı görülmektedir.

A) İÇ TERÖR

İç terör konusunda belirgin bir tanım bulunmamaktadır. William Regis Farrel iç (yerli-domestic) terörün, bir devletin tutumunu etkilemeye yönelik eylem olarak tasvir edildiğini belirtmektedir¹⁰⁰. Ancak bu

⁹⁹ Mackey, *Terrorism - Political Self Determination...*, s. 19.

¹⁰⁰ William Regis Farrel, *The U.S. Government Response to Terrorism in Search of an Effective Strategy*, Westview Press, 1982, s. 13.

tasvir iç terörü anlamaya yetersizdir. Eylemin nerede, kim veya kimler tarafından yapıldığı ve bunların özellikleri konusunda açıklık yoktur. Halbuki, söz gelimi, A ülkesini etkilemek için, bu ülkeyle iyi ilişkiler içinde bulunan B ülkesinin buradaki bir görevlisi kaçırılrsa, ana amaç A ülkesini etkilemek olmasına rağmen, bu eylemi uluslararası teröre dahil etmemiz gerekir. Dolayısıyla sırf belirli bir ülkeyi etkileme amacına yönelik olmasına bakarak bir terör hareketinin iç terör kapsamında bulunduğu karar veremeyiz.

Bir güvenlik uzmanı iç terör hakkında şunları söylemektedir: "Bir devletin millî hudutları içerisinde cereyan eden ve dış kaynaklı hiç bir terörist örgüt veya örgütlerce işbirliği yapmadan gerçekleştirilen, başka bir devletin ya da şahsın menfaatini veya zararını amaçlamayan tedhiş hareketleridir... Bu tip tedhişçilikte teröristin milliyeti bahis konusudur. Ve yine ortaya konan eylemin o memleketin, toplumun fertlerini ya da mevcut otoriteyi hedef alması gerekir"¹⁰¹. Bu ifadeler iç terörü öncekine nazaran daha iyi açıklamaktadır. Eylemin coğrafi mevkii, amacı, eylemcilerin nitelikleri konusunda sınırlamalar getirmektedir.

Bu durumda iç terörü, bütün yönleriyle sadece belirli bir ülkenin sınırları içinde cereyan eden, yalnızca o ülkedeki bazı hedeflere yönelen ve söz konusu ülkenin vatandaşları tarafından gerçekleştirilen terör olarak tasvir edebiliriz. Sözün gelişi, İtalya'da, tamamen İtalyan vatandaşlardan oluşan, para, silâh, eğitim, istihbarat gibi bütün alt yapı ihtiyaçlarını bütünüyle İtalya'daki kaynaklardan karşılayan bir terörist örgütün, İtalyan kişi ve kuruluşlarına yönelteceği saldırılar iç terördür. Ancak günümüz dünyasında bu çok idealize bir örnektir. Özellikle son 20 yıl içinde ortaya çıkan uluslararası terör ağı içinde, hemen hemen bütün terörist örgütler birbirleriyle çeşitli bakımdan ilişki ve iş birliği içindedir. O yüzden, yukarıdaki örnekte olduğu gibi teorik bir ayırım yapılabilse bile, fiiliyatta bu özelliklere sahip iç teröre çok az rastlanmaktadır. 19. asrın terör hareketleri içinde Rusya'da faaliyet gösteren, eylemlerini yurt dışına taşımayan, amaçlarını sınırlayan ve rastgele adam öldürmeyen Narodnaya Volya'nın terörü, iç terör kavramına en yakın terörist harekettir. Çağdaş terör örgütleri arasındaysa, bu vasıfta olanlar pek bulunmamaktadır.

B) ULUSLARARASI TERÖR

Terörizm literatüründe en sık kullanılan kavram uluslararası terörizm (international terrorism)dir. Hatta diyebiliriz ki, terör terimi hemen

¹⁰¹ Osman Güvenir, "Türkiye'de Terör ve Güvenlik Kuvvetlerinin Durumu", Türkiye'de Terör, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1980, s. 86.

hemen daima başına bir "uluslararası" kelimesi eklenerek kullanılmaktadır.

Bir terör eyleminin iç mi yoksa uluslararası nitelikte mi olduğunu belirlemek için kullanılabilceğini belirttiğimiz ölçütleri dikkate alarak uluslararası terörü teşhis edebiliriz. Bu durumda eylemi gerçekleştiren kişiler, hedefler, para, silâh, eğitim, istihbarat gibi altyapı kaynakları bakımından doğrudan doğruya veya dolaylı olarak birden çok ülkeyi ilgilendiren yahut birden çok ülkeyle ilişkili olan teröre uluslararası terör dememiz gerekir¹⁰².

Birkaç örnekle uluslararası terörü daha iyi kavrayabiliriz. 1981 Mayıs'ında Papa II. John Paul'e karşı girişilen suikast olayı uluslararası teröre tipik bir örnektir. Olay birçok ülkeyi yakından ilgilendirmektedir. Daha önce söylediğimiz gibi, suikastçı ile bazı yardımcılarının Türk asıllı ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmasından dolayı Türkiye, ülkesinin sınırları içinde olduğu ve yargılama işleri de orada yapıldığı için İtalya, suikast plânlarını yaptığı, Ağca'yla anlaştığı ve ona destek sağladığının iddia edilmesi yüzünden Bulgaristan olaya doğrudan doğruya taraf olan ülkelerdir. Bunun yanında, Bulgaristan'ın Varşova Paktı'na bağlı olması yüzünden Doğu Bloku ülkeleri ve özellikle Sovyetler Birliği, Doğu Bloku karşısında Batı dünyasının lideri Amerika Birleşik Devletleri suikast yüzünden karşı karşıya gelmektedir. Yani olay birçok ülkeyi ve hatta blokları ilgilendirmektedir.

Diğer taraftan Ağca'nın Türkiye'de hapisshaneden kaçtıktan sonra izlediği yol, suikast hazırlıkları, Bulgaristan'a giriş ve çıkışları, Avrupa'da dolaşması ve daha başka kimselerle ilişkileri, silâhların sağlanması, plânın gerekli incelemeler yapılarak hazırlanması ve buna benzer bakımlardan da çok sayıda ülke olayla ilgilidir. Amaç bakımından ele alındığında Papa'nın Polonya asıllı olması ve Polonya'daki Dayanışma hareketini desteklemesi, işe Polonya'nın adının da karışmasına sebep olmaktadır¹⁰³. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında ise, Papa'nın Hıristiyanların dini önderi olması yüzünden yüz milyonlarca Hıristiyanın ve bunların yaşadığı ülkelerin olayla ilgilendiği görülmektedir. Yani bu olay birçok ülkeyi ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Onun için uluslararası terörizmin kapsamına girmektedir.

Uluslararası terörizmin bir diğer tipik örneği Çakal (Carlos) lâkabıyla tanınan Venezuelalı terörist İlich Ramirez'in faaliyetleridir. Venezuelalı

¹⁰² Dönmezer, "Milletlerarası Tedhişçilik", s. 55.

¹⁰³ Papa suikasti konusunda geniş bilgi için bkz.: Paul Henze, *The Plot to Kill The Pope*, New York: C. Scribners, 1983.

zengin bir hukukçunun oğlu olan Ramirez gençlik yıllarını ülkesinde geçirdi. 1964 yılında Venezuela Komünist Partisi'ne girdi. 1968 yılında eğitilmek üzere Küba'ya gönderilen Carlos Havana yakınlarındaki Mantanzas kampında kent gerilla taktikleri, otomatik silâhları kullanma, sabotaj düzenleme, harita çizme ve okuma, fotoğrafçılık, kalpazanlık konularında eğitim gördü¹⁰⁴. Buradaki eğitimden sonra kendisine verilen iki görevi yerine getirmek üzere ülkesine dönen Ramirez ilk eyleminde başarısız oldu ve adı polis kayıtlarına geçti¹⁰⁵. Daha sonra yeniden eğitim görmek üzere Moskova'daki Lumumba Üniversitesi'ne gitti. Bunda, Carlos'un Küba'daki Mantanzas kampında eğitim gördüğü dönemde orada eğiticilik yapan ve Küba Gizli Servisi'nin örgütlenmesine yardım etmek üzere gelmiş bulunan KGB mensubu Viktor Simenov'un da rolü vardı¹⁰⁶. İleriki yıllarda Carlos bir defa daha Moskova'ya döndü ve sabotaj teknikleri ile ileri silâhların kullanılması konularında eğitim gördü¹⁰⁷.

Carlos Moskova'da Cezayirli terörist Muhammed Boudia, onun aracılığıyla da George Habbaş ve Vadi Haddad ile tanıştı. Daha sonra Ürdün'e geçip Filistin Halk Kurtuluş Cephesi kamplarında üç ay ağırlandı. Sonunda Boudia ile birlikte Avrupa'da faaliyet göstermeye başladı¹⁰⁸. Boudia'nın ölümünden sonra Avrupa'ya yayılmış terör şebekesi Carlos'un kontrolüne geçti ve ünlü terörist adını duyurmaya başladı. Özellikle 1975 Viyana OPEC baskısıyla bütün dünyaya adını öğretti.

Carlos'un durumu ve eylemleri uluslararası terörizmin çeşitli yönlerini gayet iyi açıklayan bir örnektir. Carlos pekçok kimliğe sahiptir. Peru'da "Carlos Martinez - Torres", New York'ta, "Cenan Clarke", İngiltere ve Fransa'da "Hector Hugo Dupont", Şili'de "Adolph Bernal", Venezuela'da ise "Hector Hypodikon", "Salem" ya da "İlich Ramirez Sachez" adlarıyla tanınmaktadır¹⁰⁹. Carlos dünyanın en iyi terörist eğitim merkezlerine devam etmiş, çok iyi yetişmiş bir teröristtir. Ülkesi Venezuela, eğitim gördüğü yerler Havana, Moskova ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi kampları, çalışma arkadaşları başta Avrupalı ve Arap asıllılar olmak üzere çeşitli ülkelere mensup teröristler, hedefi Batı dünyasıdır¹¹⁰. Eylemleri birçok ülkeyi ilgilendirmekte ve dünyanın her tarafında geniş yankı yapmaktadır. Dolayısıyla Carlos bir uluslararası terörist, eylemleri ise uluslararası terör eylemidir.

¹⁰⁴ Claire Sterling, *Terör Ağı*, Çev. Oya Alpar, İstanbul: Yüce Yayınları, 1981. s. 179.

¹⁰⁵ Sterling, a.g.e., s. 77.

¹⁰⁶ Dobson - Payne, a.g.e., s. 77.

¹⁰⁷ Dobson - Payne, a.g.e., s. 78.

¹⁰⁸ Sterling, a.g.e., s. 182.

¹⁰⁹ Sterling, a.g.e., s. 176.

¹¹⁰ Dobson - Payne, a.g.e., s. 77.

Mehmet Ali Ağca ve Carlos örnekleri uluslararası terörü çok iyi anlatan örnekler olmakla beraber biraz uç örnekler olarak görülebilir. Bunun için tamamen hayali başka bir örnek vererek de durumu anlatabiliriz. İç sefer yapan bir (X) ülkesi uçağının (Y) ülkesine kaçırılması ve teröristlerin yolcuları serbest bırakmak için (Z) ülkesinde hapis bulunan arkadaşlarının serbest bırakılmasını istemesi, doğrudan doğruya bu üç ülkeyi ilgilendiren bir uluslararası terör eylemidir.

Brian Jenkis uluslararası terörizme daha değişik bir perspektiften bakmakta ve "uluslararası diplomasinin ve savaşın kabul edilmiş kuraları ve prosedürü dışında yürütülen şiddet mücadelesi veya şiddet eylemleri" olarak tanımlamaktadır¹¹. Jenkins'e göre uluslararası terörizm son zamanlarda bazı güçler tarafından kullanılan ve bildiğimiz ordularla yapılmayan yeni bir savaş türüdür. Gerçekten, son yıllarda başta ABD olmak üzere İngiltere ve diğer Batı ülkelerinin liderleri uluslararası terörizmi Batı dünyasına yönelik bir savaş olarak gördüklerini belirten açıklamalar ve yorumlar yapmaktadırlar. Bu görüş bizce de yerindedir. Çünkü uluslararası terör eylemlerinin stratejik açıdan ele alınması, bunların her zaman değilse bile çok defa demokratik ülkelere yöneltildiğini göstermektedir. Bütün bu noktaları göz önünde tutarak bir tanım vermek suretiyle konuyu bağlamak istiyoruz: Uluslararası terörizm, milli veya mahalli terörün uluslararası arenaya taşınmasıyla oluşan, boyutları ve etkisi ülkelerin sınırlarını aşan, uluslararası terör şebekesinin faaliyetlerine entegre olmuş vaziyette tezahür eden ve genellikle demokratik ülkelere yöneltilen terördür.

SONUÇ YERİNE

Son derece karmaşık ve çok yönlü bir fenomen olan terörizmin bu hacimdeki bir yazıda enine boyuna tahlil edilmesi, bütün bilinmeyen noktaların açıklığa kavuşturulması, tabiiyle, mümkün değildir. Esasen terörizm tek bir disiplin tarafından aydınlatılamayacak kadar çetin bir konudur. Bizim burada yaptığımız, konuya yaklaşmayı kolaylaştıracak kavramsal bir çerçeve oluşturmaya çalışmaktır. Konuyla ilgili literatür büyük ölçüde taranarak kavramlara açıklık kazandırmaya, terörizmin mahiyetini anlamaya yardım edecek bilgiler toparlanmaya ve sistematize edilmeye gayret edilmiştir. Burada gerçekleştirilmesine gayret edilen bir başka şey, kısa bir tarihçesini sunmak suretiyle, terörizmin genellikle sanıldığı gibi çok yeni bir 'vakıa' olmadığını göstermek ve okuyucunun söz konusu problemi daha geniş bir perspektiften görmesini sağlamak olmuştur. Nihayet terörizm bir tasnifleme işlemine tâbi tutularak, daha kolay

¹¹ Jenkins, a.g.m., s. 160.

anlaşılmasına ve izlenmesine bir ölçüde yardımcı olacak bilgiler verilmiştir. Bu arada terörizmin teorik kökleriyle ilgili anlatımlar ve özetlenen örnek olaylar da sanıyorum konuyla alakalı kimseler için ilginç ve yararlı olacaktır.

Bütün bunlara rağmen bu yazının çok önemli bir eksikliğinin bulunduğu da inkâr edilemez. Bu eksiklik, mütemadiyen terörizmden söz edilirken, bireysel teröristin unutulması veya ihmal edilmesidir.

Okuyucu haklı olarak soracaktır: İyi, güzel ama, bütün bu anlatımların ana sebebi olan terörist kimdir? Nasıl bir insandır? Neden terörist olmuştur? Nasıl bir hayat yaşamaktadır? Benden farkı nedir? Değişmeye açık mıdır? Değişirse nasıl değişir? Değişmezse ne olacaktır? Ya terörist örgüt nedir? Nasıl kurulur, nasıl işler? O kadar insanı kendine nasıl bağlı tutar? Bunlara benzer pek çok soru gündeme gelecek ve hele Türkiye gibi, terörizmi yakından ve çok yoğun biçimde tecrübe etmiş bir ülkede insanlar terörün tanımından, türlerinden çok yukardaki sorulara cevap arayacaklardır.

Aslında bu sorular, konuyla uğraşan herkesin cevabını merakla aradığı sorulardır. Bu arayış bizi, bireysel teröriste, yani okuduğunuz yazının eksik yanına götürür. Terörist de nihayet bir insandır. O da sizin gibi yaşayan, hisseden, düşünen, başı ağrıyıp dişi sızlayan, mutlu ve bedbaht olan, güçlü ve zayıf yanları bulunan bir varlıktır. Öyleyse neden siz terörist değilsiniz, fakat o terörist? Soruyu daha anlamlı bir şekilde koyalım: Neden birbirine çok yakın sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar altında yetişen insanların bazıları terörist olurken diğerleri "normal" sayılan bir hayat yaşamaktadır? İşte fenomenin can alıcı noktası buradadır. Terörist dediğimiz insanların dünyasını, bu insanların neye, niçin, nasıl inandığını ve dünyayı, "realite"yi nasıl algıladığını çözmedikçe terörizmi tam olarak anlamak ve açıklamak mümkün olmayacaktır*.

* Son zamanlarda teröristlerin dünyayı algılayış tarzları ve inanç yapıları hakkında ilginç ve yararlı çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu cümleden olarak şu makale özellikle aydınlatıcıdır: Martha Crenshaw, "The Subjektive Reality of the Terrorist: Ideological and Psychological Factors in Terrorism" *Current Perspectives on International Terrorism*, (ed. Robert O. Slater ve Michael Stohl, Macmillan Press, 1988), s. 12-46. Ayrıca teröristlerin demografik profilleri ve terörist örgütlerin yapı ve özellikleri hakkında, *Terörizm Üzerine Yazılar*, (Ankara: Gündem Yayınları, 1990) adlı kitabımızı sahk veririz.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Akyol, Taha **Politikada Şiddet**, Ankara: Töre-Devlet Yayınları, 1980
- Alexander, Yonah ve Charles K. Ebinger (ed.), **Political Terrorism and Energy: The Threat and Response**, Praeger Publishers, 1982.
- Alpaslan, Şükrü. **Hukuk ve Kriminoloji Açısından Tedhişçilik**, İstanbul: Teknik Yayınlar, Venüs Ofset Matbaacılık.
- Arendt, Hanah. **On Violence**, New York: Penguin Press, 1970.
- ———, **The Origins of Totalitarianism**, New York: A Harvest/HBJ Book, 1973.
- Aron, Raymond. **Demokrasi ve Totalitarizm**, Çev. Vahdi Hatay, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayını, 1976.
- Arvon, Henri. **Anarşizm**, Çev. Semih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınları, 1979.
- Bassiouni, Cherif (ed.), **International Terrorism and Political Crimes**, Springfield - Charles Thomas, 1979.
- Bienen, Henry. **Violence and Social Change**, The University of Chicago Press, 1968.
- Burton, Anthony. **Urban Terrorism: Theory Practice and Response**, New York: The Free Press, 1975.
- Carter, Michael Philip. "The French Revolution: Jacobin Terror", **The Morality of Terrorism**, ed. David C. Rapoport ve Yonah Alexander, Pergamon Press, 1982, s. 133-51.
- Cranston, Maurice (ed.), **Yeni Solun Eleştirisi**, Çev. F. Samen, İstanbul Miliyet Yayınları, 1974.
- Crenshaw, Martha. "The Subjektive Reality of the Terrorist: Ideological and Psychological Factors in Terrorism", **Current Perspectives on International Terrorism**, ed. Robert O. Slater ve Michael Stohl, Macmillan Press, 1988, s. 12-46.
- Daver, Bülent. **Çağdaş Siyasal Doktrinler**, Ankara: Doğan Yayınevi, 1969.
- Debray, Regis. **Devrim İçinde Devrim**, Çev. R. Güngör, Ankara: Toplum Yayınları, 1967.
- Dobson, Christopher ve Ronald Payne. **The Terrorist: Their Weapons - Leaders and Tactics**, Facts On File Inc., 1982.
- Duclos, Jacques. **Anarşizm - Sol Adına Sola İhanet**, Çev. Berna Kuzucu: İstanbul: Ant Yayınları, 1969.
- Ergil, Doğu. **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980.
- Fearey, Robert A. "Introduction to International Terrorism", **International Terrorism in the Contemporary World**, ed. Marius Livingston vd., London: Greenwood Press, 1978, s. 25-36.
- Gaxotte, Pierre, **Fransız İhtilâli Tarihi**, Çev. Semih Tiryakioğlu, İstanbul, Varlık Yayınları, 1962.
- Glicksman, William. "Violence and Terror: The Nazi-German Conception of Killing and Murder", **International Terrorism in the Contemporary World**, ed. Marius Livingston vd., London: Greenwood Press, 1978, s. 423-29.
- Grabosky, P.B. "The Urban Context of Political Terrorism", **The Politics of Terrorism**, s. 51-76.

- Gregor, A. James. "Fascism's Philosophy of Violence and the Concept of Terror", *The Morality of Terrorism*, s. 152-68.
- Hocker, Frederick J. *Crusaders Criminals Crazies: Terror and Terrorism in Our Time*, New York: W.W. Norton Company, 1976.
- Hyams, Edward. *Terrorist and Terrorism*, New York: The Free Press, 1976.
- Kışlalı, Ahmet Taner. *Öğrenci Ayaklanmaları*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1974.
- Kupperman, Robert ve Darrel Trent. *Terrorism: Threat Reality Response*, Hoover Institution Press, 1980.
- Laqueur, Walter. *Terrorism*, Boston: Little Brown and Company, 1977.
- Livingston, Marius vd. (ed.). *International Terrorism in the Contemporary World*, London: Greenwood Press, 1978.
- Mallin, Jay (ed.). *Terror and Urban Guerillas: A Study of Tactics and Documents*, Florida: University of Miami Press, 1984.
- Marighella, Carlos. "The Minimanual of Urban Guerilla", *Terror and Urban Guerillas*, ed. Jay Mallin, s. 67-116.
- Moss, Robert, *Urban Guerillas*, London: Temple Smith, 1972.
- Pomeroy, William J. (ed.). *Guerilla Warfare and Marxism*, London: Lowrance and Wishart, 1969.
- Rapoport, David C. ve Yonah Alexander (ed.). *The Morality of Terrorism*, Pergamon Press, 1982.
- Sterling, Claire. *Terör Ağı*, Çev. Oya Alpar, İstanbul: Yüce Yayınları, 1981.
- Stohl, Michael. "Myths and Realities of Political Terrorism", *The Politics of Terrorism*, (ed.) Michael Stohl, Marcel Dekker Inc., 1979, s. 1-19.
- ——— (ed.), *The Politics of Terrorism*, Marcel Dekker Inc., 1979.
- Thornton, Thomas Perry. "Terror As A Weapon of Political Agitation", *Internal war*, ed. Hary Eckstein, London: The Free Press of Glencoe, s. 71-99.
- Wardlaw, Grant, *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures*, Cambridge University Press, 1984.
- Wilkinson, Paul. *Political Terrorism*, London: Macmillan 1974.
- ———, *Terrorism and the Liberal State*, London: Macmillan, 1977.
- Yayla Atilla. *Terörizm Üzerine Yazılar*, Ankara: Gündem Yayınları, 1990.